

[૧૫]

* હે ભગવાન ધર્મનાથ! આપ વીતરાગી ઉત્તમક્ષમાદિ દશધર્મોના ધારક છો, તેમ *
 * જ તે ધર્મોનો ઉપદેશ આપીને અનેક જીવોના તારક છો; તેથી તે ધર્મોની ઉપાસનાપૂર્વક *
 * અમે આપને નમસ્કાર કરીએ છીએ ને રત્નત્રયાદિ ઉત્તમ ધર્મોથી શોભતા આપના મંગલ *
 * જીવનનું આલેખન કરીએ છીએ. *

ભગવાન ધર્મનાથ પૂર્વભવ-વર્ણન

ભરતક્ષેત્રના ભગવાન ધર્મનાથ, જેઓ પંદરમા તીર્થંકર હતા અને જેમનું ચિત્ત વજ્ર હતું, તેઓ પૂર્વભવમાં દશરથ નામના રાજા હતા, ધાતકીખંડના વિદેહક્ષેત્રમાં સુસીમા નગરીનું રાજ્ય કરતા હતા, ને ધર્મપ્રધાન સુખોને ભોગવતા હતા; પુણ્યના ઠાઠ વચ્ચે પણ તેમનું ચિત્ત જૈનધર્મની ઉપાસનામાં લાગેલું હતું. એકવાર ચૈત્રપૂર્ણિમાની રાત્રે તેઓ પૂણ્યચંદ્રની શોભા નીરખી રહ્યા હતા....કેટલો સુંદર ચાંદો!! એવામાં ઝળહળતા સફેદ ચંદ્રની શોભા કાળા ધાબાથી ઢંકાવા લાગી. અરે, ક્યાં ગઈ એ શોભા! તેને બદલે આ કાળા ધાબાં શેનાં દેખાય છે?—એ ચંદ્રગ્રહણ હતું. તે જોતાં જ રાજા દશરથને વૈરાગ્યભાવના જાગી : અરે, આવો સુંદર ચંદ્ર પણ ક્ષણમાં રાહુથી ઘેરાઈને પોતાની શોભા ગુમાવી દે છે; તો પુણ્યોદયથી થયેલા આ બધા રાજવૈભવો પણ ક્યાં સ્થિર છે? જેમ મોટા સમુદ્રની વચ્ચે ચાલતા વહાણમાં બેઠેલા પંખીને તે વહાણ સિવાય બીજું કોઈ શરણ નથી, તે ઊડી-ઊડીને અંતે વહાણમાં જ આવવાનું છે; તેમ સંસારસમુદ્રમાં જીવને પોતાના આત્મા સિવાય બીજું કોઈ શરણ નથી, બધા સંયોગો છૂટા પડી જનારા અધુવ છે; શાંતિ માટે તેણે અંતે પોતાના ચૈતન્ય-વહાણનું જ શરણ લેવાનું છે. આ જીવ પરિવારના નિમિત્તે જે પાપ કરે છે તેનું ફળ તો તે પોતે એકલો જ ભોગવે છે. પાપ કરીને પરિવારના નિમિત્તે ધન ભેગું કરવું તે તો, પોતાના શરીર ઉપર ગોળ ચોપડીને મંકોડાને સોંપી દેવા જેવું છે.—જેમાં પોતાને દુઃખ જ ભોગવવું પડે છે આવા સંસારથી ને ધન-પરિવારના મોહથી હવે બસ થાઓ! તૃષ્ણા છીપાવવા માટે મૃગતૃષ્ણા પાછળ મૂર્ખ હરણાં જ દોડે છે, બુદ્ધિમાન નહીં; તેમ મૃગતૃષ્ણા જેવા વિષયોમાંથી સુખ લેવા માટે મૂર્ખ-મિથ્યાદષ્ટિ જીવો જ દોડે છે બુદ્ધિમાન નહીં;

મુમુક્ષુ—ધર્માત્માઓ તો તેને છોડીને પોતાના ચૈતન્યસુખને સાંધે છે. હું પણ કાલ સવારમાં જ મુનિ થઈશ ને સ્વાનુભવથી દેખેલા મારા પૂર્ણ ચૈતન્યસુખને સાધીશ.—આમ તે વૈરાગી દશરથ મહારાજાએ નિશ્ચય કર્યો : જાણે કે મોક્ષપુરીમાં જવા માટે ધર્મના દશ—રથ તૈયાર કર્યા.

બીજે દિવસે સવારમાં તે મહારાજા દશરથે રાજસભામાં મંત્રીઓની વચ્ચે જિનદીક્ષા માટે પોતાનો નિશ્ચય જાહેર કર્યો. ઘણા જીવોએ મહારાજાના વૈરાગ્યની પ્રશંસા કરી. પરંતુ વિચિત્રમતિ નામનો એક મંત્રી—કે જે નાસ્તિક જેવો હતો, આત્માને કે મોક્ષને જાણતો ન હતો, તેણે કહ્યું : હે મહારાજા! પાંચ ઈન્દ્રિયોના બંધા સુખ તમારી પાસે વિદ્યમાન છે, આ પ્રત્યક્ષ સુખોને છોડીને, નહીં દેખેલા એવા પરોક્ષ (અતીન્દ્રિય) સુખને, મેળવવાનો વ્યર્થ ઉદ્યમ શા માટે કરો છો! દેહથી ભિન્ન આત્મા કોણે જોયો છે? પરલોક અને મોક્ષસુખ કોણે દીઠાં છે? વળી અહીં તમારે કયા સુખની ખામી છે કે તેને છોડીને બીજા સુખ માટે વનમાં જાઓ છો? માટે આપ તેને માટે નકામી મહેનત ન કરો, આ રાજસુખ મળ્યું છે તેને જ ભોગવો !

નાસ્તિકમંત્રીના વિચિત્ર વચનોની ભાવિતીર્થંકર મહારાજાના મન પર કોઈ અસર ન થઈ; તેમણે ગંભીર શાંતિ અને વૈરાગ્યની દઢતાપૂર્વક મંત્રીને ઉત્તર આપ્યો : સાંભળો હે મંત્રી! રાજવહીવટમાં તમારી બુદ્ધિ જેવી ચાલે છે તેવી આત્મતત્ત્વના નિર્ણયમાં તમારી બુદ્ધિ નથી ચાલતી. શ્રી જિનેશ્વર ભગવંતોએ પ્રત્યક્ષજ્ઞાનપૂર્વક આત્માનું સ્વરૂપ સિદ્ધ કર્યું છે, ને જૈનધર્મના પ્રતાપે મને પણ મારા સ્વાનુભવ વડે દેહથી ભિન્ન આત્માની સિદ્ધિ થઈ છે તેમ જ વિષયો વગરના મોક્ષસુખનો સ્વાદ ચાખીને તેની પ્રતીતિ, થઈ છે. જેવું સુખ આત્મામાં છે તેવું સુખ વિષયોમાં ક્યાંય નથી. કોઈપણ વિષયસુખો આત્માને કદી તૃપ્તિ આપી શકતા નથી પણ આકુળતા જ ઉપજાવે છે, એટલે તે ખરેખર સુખ નથી પણ દુઃખ જ છે.—આમ કહીને પછી મહારાજા દશરથે દેહથી ભિન્ન આત્માની સિદ્ધિ કરી :—

દેહથી જુદા આત્માની સિદ્ધિ

✽ જીવને પોતાને અંદરમાં જે સુખ—દુઃખની લાગણીઓ કે વિચારો થાય છે, તે લાગણી તથા વિચારોને જીવ પોતે અંદરમાં પોતાના વેદનથી સ્પષ્ટ જાણે છે કે ‘મને આવા વિચાર થયા’, તે જ વખતે બીજો જીવ પાસે બેઠો હોય ને આ શરીરને દેખતો હોય, છતાં આ જીવના વિચારોને તે ઈન્દ્રિયો વડે જાણી શકતો નથી કેમકે વિચારોની ઉત્પત્તિ શરીરમાં નથી થતી પણ શરીરથી જુદા જીવમાં થાય છે. જીવ અરૂપી છે, તેથી તેના વિચારો ને લાગણીઓ પણ અરૂપી છે; તે આંખ વગેરે ઈન્દ્રિયોથી દેખાતા ન હોવા છતાં, ઈન્દ્રિયવગરના સ્વસંવેદનરૂપ જ્ઞાનથી જાણી શકાય છે. આ રીતે સ્વસંવેદન કરનારું જે તત્ત્વ છે તે જ જીવ છે. શરીરની ચેષ્ટાઓ ઈન્દ્રિયો વડે દેખાય છે કેમકે તે મૂર્ત છે; ત્યાં જ રહેલા જીવના વિચારો ઈન્દ્રિયો વડે નથી દેખાતા કેમ કે તે અમૂર્ત છે; આ રીતે અરૂપી અને જ્ઞાનમય એવા જીવનું અસ્તિત્વ દરેકને પોતાના સ્વસંવેદનથી સિદ્ધ થઈ શકે છે. ‘હું છું’ એવું પોતાની અસ્તિત્વનું જે વેદન છે તે જ જીવ છે. ‘હું નથી’ એમ કોઈ રીતે પોતાની નાસ્તિક સિદ્ધિ થઈ શકે નહિ.

✽ વળી, એક માણસને અમુક જ્ઞાન છે; તેના હાથ—પગ કપાઈ જતાં કાંઈ તેનું જ્ઞાન તેટલું કપાઈ જતું નથી, એટલું ને એટલું રહે છે. કેમ કે જ્ઞાન શરીરમાં નહોતું પણ શરીરથી જુદા એવા જીવમાં જ હતું. તે જ્ઞાનમય જીવ, જો શરીરથી જુદો ન હોત તો, શરીર કપાતાં તેટલું જ્ઞાન પણ કપાઈ જાત !—પણ એમ બનતું નથી. આ રીતે જ્ઞાન તે જીવનું લંકણ છે, શરીરનું નહિ. શરીર સંયોગી વસ્તુ હોવાથી તેના

બે કટકા થઈ શકે છે; જીવ અસંયોગી હોવાથી તેના બે કટકા કોઈ રીતે થઈ શકતા નથી.

* વળી ઘણીવાર દેખાય છે કે, કોઈ જીવને શરીરમાં રોગાદિ પ્રતિકૂળતા હોવા છતાં, કે શરીર આગમાં બળતું હોવા છતાં, તે શાંતિ રાખે છે ને ધર્મધ્યાન કરે છે; તેમ જ કોઈ જીવને બહારમાં શરીર સુંદર-તંદુરસ્ત હોવા છતાં અંદરમાં તે જીવ કોઈ ભયંકર ચિંતામાં બળી રહ્યો હોય છે.—આ રીતે બંને તત્ત્વોની ક્રિયા જીદી જીદી થાય છે.—આમ ત્યારે જ બની શકે કે જો જીવ અને શરીર, બંને પદાર્થો તદ્દન જીદા હોય.

—આ રીતે જીવનું અસ્તિત્વ અને શરીરથી તેની ભિન્નતા મહારાજાએ સમજાવી, તે સાંભળીને સભાજનો તેમજ મંત્રી પણ ખુશી થયા.

* મંત્રીએ પૂછ્યું : હે મહારાજ ! આપે સ્વસંવેદનથી જીવની સિદ્ધિ કરી, તેમ જ શરીર અને જીવનું ભિન્નપણું યુક્તિથી બતાવ્યું, તે તો સમજાય છે; પરંતુ આ બાહ્યવિષયો વગર આત્મામાં સુખ કઈ રીતે હોય ?—તે સમજાવો.

મહારાજાએ કહ્યું : સાંભળો; વિષયો વગર જ આત્મામાં સુખ હોય છે તેની સિદ્ધિ :-

અનાદિથી અત્યારસુધી જીવ બાહ્યવિષયોમાં મોહીને તેનાથી સુખી થવા મથે છે, બધા વિષયોને તે ભોગવી ચૂક્યો—પણ હજી સુધી તે સુખી ન થયો, કોઈ વિષયોમાંથી તેને સુખ કે તૃપ્તિ મળી નહિ, કેમ કે તેમાં સુખ છે જ નહીં. તેની પાછળ દોડવામાં માત્ર દુઃખ અને આકુળતા જ છે. જ્યારે કોઈ ધર્મત્મા પાસેથી જાણીને મુમુક્ષુ જીવ પોતાના આત્મસ્વરૂપનો શાંતિથી વિચાર કરે છે : તે વખતે પાંચ ઈન્દ્રિયના કોઈ પણ વિષયોને તે ભોગવતો નથી કે મનમાં તેને ચિંતવતો પણ નથી, આત્મવિચાર જ કરે છે કે 'દેહથી ભિન્ન મારું આત્મતત્ત્વ છે, તેને સાધીને હું મોક્ષ પામીશ....'—આવા વિચાર વખતે પાંચે ઈન્દ્રિયોના બાહ્યવિષયો છૂટી ગયા હોવા છતાં તે જીવ કાંઈ દુઃખી નથી થતો, પરંતુ અંદરમાં તેને કોઈ પ્રકારની શાંતિનું—સુખનું વેદન થાય છે. તે આત્મામાં વધારે ઊંડો ઊતરીને તન્મય થાય તો તેને એકદમ અતીન્દ્રિય સુખનું વેદન થાય;—તે જ મોક્ષસુખનો સ્વાદ છે. આ રીતે, વિષયો વગર એકલા આત્મામાંથી મોક્ષસુખનો અનુભવ થાય છે. આત્મામાંથી થયેલું આવું સુખ તે કાયમ ટકનારું પરમાર્થ સુખ છે. સ્વસંવેદનથી આવા સુખની પ્રતીત મને થઈ છે, ને તેની પૂર્ણ સાધના માટે સર્વ પરિગ્રહ છોડીને હું આજે વનમાં જઈ છું. જેને મોક્ષસુખ સાધવાની અભિલાષા હોય, તેઓ પણ મારી સાથે ચાલો !

વૈરાગી મહારાજાની આવી સરસ વાત સાંભળીને બધા સભાજનો પ્રસન્ન થયા; અને જ્યારે ભાવિતીર્થકર એવા તે દશરથ રાજાએ જિનદીક્ષા માટે વનગમન કર્યું ત્યારે હજારો પ્રજાજનોએ પણ તેમની સાથે વનગમન કર્યું. વનમાં શ્રી વિમલવાહન ભગવાન પાસે સૌએ જિનદીક્ષા લીધી. પછી દશરથ—મુનિરાજે રત્નત્રયના પાલન સહિત ઉત્તમ તપ કર્યું; ઉત્તમ ક્ષમાદિ દશધર્મની આરાધનાપૂર્વક દર્શનવિશુદ્ધિ, પંચપરમેષ્ઠીની ભક્તિ વગેરે ગુણોનું પણ પાલન કર્યું ને તીર્થકરપ્રકૃતિ બાંધી. અંતમાં સમાધિમરણ કરીને સર્વાર્થસિદ્ધિમાં દેવ થયા.

તે મહાત્મા આત્મજ્ઞાની હતા, મુનિદશાની વીતરાગી શાંતિ તેમણે અનુભવી હતી; તેથી સર્વાર્થ સિદ્ધિના દેવવિમાનમાં અસંખ્ય વર્ષ રહેવા છતાં તેમની ચિત્તવૃત્તિ શાંત હતી....દેવીઓ વગર જ તેઓ મહાન સુખી હતા. વિષયોની વાસના કે બાહ્ય વિષયો વગર જ આત્મા પોતે ઉત્કૃષ્ટ સુખરૂપે પરિણમી

શકે છે—એ વાત તેમને તો 'અનુભવસિદ્ધ' હતી, ને તે સુખ બીજાને 'અનુમાનસિદ્ધ' કરાવવા માટે તેઓ 'સાધન' થતા હતા. પોતાના જેવા સર્વાર્થસિદ્ધ દેવો સાથે સદાય તેઓ આત્મતત્ત્વના અદ્ભુત મહિમાની ચર્ચા અને તેનું ચિંતન કરતા હતા. આત્મિક સુખથી જ તેઓ સુખી હતા. શુક્લલેશ્યાવાળું અત્યંત શાંત તેમનું જીવન હતું. ઘણા અસંખ્યાત વર્ષો સુધી આત્માની આરાધના સહિત તેઓ સર્વાર્થ સિદ્ધિમાં—સિદ્ધાલયની પાડોશમાં રહ્યા.

ભાવિ તીર્થકર એવા તે મહાત્માને સર્વાર્થસિદ્ધિમાં જ્યારે છ માસ આયુ બાકી રહ્યું ત્યારે, ભરતક્ષેત્રની રત્નપુરી નગરીમાં એક સુંદર ઘટના બની....તેની કથા હવે સાંભળો.

રત્નપુરીમાં ધર્મનાથ—તીર્થકરનો અવતાર

આ ભરતક્ષેત્રમાં અયોધ્યાની પાસે 'રત્નપુરી' નામની સુંદર નગરી છે. અસંખ્ય વર્ષો પહેલાં ત્યાંના મહારાજા ભાનુસેન (જેનું બીજું નામ મહાસેન) અને મહારાણી સુપ્રભા (જેનું બીજું નામ સુવ્રતા) હતા. તે ભાનુ અને સુપ્રભા સંપૂર્ણ રાજવૈભવસહિત અને ગુણસંપન્ન હોવા છતાં એક વાતે દુઃખી હતા....હજી સુધી તેમને પુત્રપ્રાપ્તિ થઈ ન હતી. પુત્ર વગરના રાજભોગો તેમને નીરસ લાગતા હતા. જેમ સમ્યક્ત્વ વગરના જ્ઞાનવૈભવથી કે તપસામગ્રીથી મુમુક્ષુજીવનું ચિત્ત સંતુષ્ટ થતું નથી, તેમ માતૃહૃદયા મહાદેવીનું ચિત્ત મહાન રાજભોગની વચ્ચે પણ અતૃપ્ત રહેતું, તેને ક્યાંય ચેન પડતું ન હતું. ભવથી ભયભીત મુમુક્ષુ જેમ સમ્યગ્દર્શનને ઝંખે તેમ તે મહારાણી પુત્રપ્રાપ્તિને માટે ઝંખતી હતી. દિવસે—દિવસે તેની ઝૂરણા વધતી ગઈ, અને તેને ઉદાસ દેખીને ભાનુમહારાજા પણ ચિંતિત રહેવા લાગ્યા. જેમ સમ્યક્ત્વને ઝંખતા સાચા મુમુક્ષુને તેની પ્રાપ્તિ જરૂર થાય છે, તેમ તે મહાપુણ્યવંત મહારાજા અને મહારાણીને પણ પુત્રપ્રાપ્તિ સંબંધમાં એક અદ્ભુત આનંદકારી પ્રસંગ બન્યો....

એક વખત (કારતક સુદ તેરસે) તેઓ રાજસભામાં બેઠા હતા. એવામાં એકાએક વનપાળ ઉત્સાહપૂર્વક ત્યાં આવ્યો; ને મહારાજાના ચરણો સુંદર આમ્રફળ ભેટ ધર્યાં. પાકેલા સુંદર આમ્રફળો દેખીને સભાજનો આશ્ચર્ય પામ્યા (કેમ કે તે વખતે હજી આંબા પાકવાની મોસમ ન હતી.) ત્યાં તો હર્ષપૂર્વક માળીએ વધામણી આપી : હે મહારાજા! આજે આપણા ઉપવનમાં મેં અદ્ભુત—આશ્ચર્યકારી દશ્યો જોયા : (જીઓ સામે પાને ચિત્ર).

એક સિંહનું બચ્ચું અને ગાયનું બચ્ચું સાથે રમતા હતા. સિંહ અને ગાય એક સાથે તળાવડીમાં પાણી પીતા હતા; સિંહનું બચ્ચું ગાયને પોતાની માતા સમજીને ધાવતું હતું ને ગાયનું વાછરડું નિર્ભયપણે સિંહણને ધાવતું હતું; સિંહણ તે વાછરડા ઉપર ને ગાય તે સિંહના બચ્ચાં ઉપર હેત વરસાવતી હતી. હજી મારું આશ્ચર્ય પૂરું થાય ત્યાં તો મેં જોયું કે વાઘ ને સસલું બંને એક સાથે બેઠા છે, આ કારતક મહિનામાં પણ આંબાના વૃક્ષો એકાએક પાકી કેરીથી લૂમઝૂમ થઈ રહ્યા છે; ખરેખર, અકાળે આંબા પાક્યા છે. આ બધી આશ્ચર્યકારી ઘટના દેખીને હું તો ચકિત થઈ ગયો. આસપાસ તપાસ કરતાં મેં જોયું કે આકાશમાર્ગે એક દિગંબર સાધુ ઉપવનમાં પધાર્યા છે ને શુદ્ધ જગ્યામાં બેસીને આત્માનું ધ્યાન કરી રહ્યા છે. તેમની શાંતમુદ્રા અદ્ભુત છે. તેમનાં દર્શન અલૌકિક શાંતિ આપે છે.—મોર અને સર્પ, વાઘ અને વાંદરા, હાથી અને સિંહ એક સાથે તે મુનિરાજની સમીપ બેસીને શાંતિ અનુભવી રહ્યા છે. કોઈ કોઈની હિંસા કરતું નથી કે કોઈને કોઈનો ભય નથી. હે મહારાજા! આવા ઋદ્ધિધારક મહા મુનિરાજનું આપણી નગરીમાં આગમન થયું છે, તેની વધાઈ દેવા હું આવ્યો છું.

નોંધ :-અહીં ધર્મનાથ સ્વામીના અવતાર પહેલાં પંદરમાસ અગાઉ રત્નપુરીમાં ઋદ્ધિધારી મુનિરાજના આગમનના સુંદર પ્રસંગનું જે વર્ણન આપ વાંચી રહ્યા છો, તે ધર્મનાથ પ્રભુના એક પુરાણ ઉપરથી લખેલું છે.—જો કે આ પ્રસંગનો ઉલ્લેખ ઉત્તરપુરાણમાં નથી, કેમકે તેમાં તો ધર્મનાથપ્રભુના અવતાર પહેલાં કેટલાક કાળ સુધી ભરતક્ષેત્રમાં જૈનધર્મનો વિચ્છેદ કહ્યો છે. આમ છતાં મુનિસમાગમનો આ પ્રસંગ ધાર્મિક—રોમાંચથી ભરેલો હોવાથી અહીં લીધો છે. કથા—સાહિત્યમાં આવા પ્રકારની કેટલીક છૂટછાટ લેવામાં આવે છે.

મુનિરાજના આગમનની વધાઈ સાંભળતાં જ રત્નપુરીના મહારાજા ભાનુ આનંદથી ચકિત થઈ ગયા : અહા, મારી નગરીમાં આવા ભગવંતનું આગમન !—એમ ધર્મનો હર્ષોલ્લાસ ઊછળતાં, પુત્રવિરહની ચિંતા પણ ભૂલાઈ ગઈ; અને મહારાણી સુપ્રભાને સાથે લઈને ખૂબ ભક્તિપૂર્વક ભાનુરાજા તે મુનિરાજના દર્શન કરવા તપોવનમાં ચાલ્યા...લાખો પ્રજાજનો પણ તેમની સાથે ગયા....

ઉપવનની નજીક આવતાં જ ત્યાંની શોભા જોઈને તેઓ મુગ્ધ બન્યા. એક સાથે બધી ઋતુનાં ખીલેલાં રંગબેરંગી પુષ્પો અને ફળોની સુંદરતા દેખીને મહારાણીને એવો રોમાંચ થયો—જાણે કે હવે પોતાના જીવનબાગમાં પણ સુંદર પુત્રરૂપી પુષ્પ ખીલી ઊઠશે ! આગળ વધતાં ધ્યાનસ્થ 'પ્રચેતસ' મુનિરાજને દેખ્યા...અહા, કેવી તૃપ્તિ ! જેમના ચરણની શીતલ છાયામાં હરણ અને વાઘ એકસાથે બેઠા છે ને શાંતિથી મુનિરાજની મુદ્રા નીહાળી રહ્યા છે....નોળિયો અને સર્પ એકબીજાને અડીને શાંતિથી બેઠા છે,—નથી કોઈને ભય, કે નથી વેરભાવ ! વનના બધાય વૃક્ષો ઉત્તમ ફળ ફૂલથી ઝૂકી રહ્યા છે.—જાણે મુનિરાજને વંદન કરીને ફળવડે પૂજા કરી રહ્યા હોય ! મુનિરાજ તો પોતાના પરમાત્મતત્ત્વને દેખવામાં મશગુલ છે; જાણે સિદ્ધલોકમાંથી અહીં આવીને સિદ્ધભગવાન જ બેઠા હોય—એવો આનંદ તેઓ અનુભવી રહ્યા છે. અહા, આવા સંત—સાધુનો સાક્ષાત્ યોગ મુમુક્ષુને

ઈન્દ્રપદ કરતાંય વિશેષ હર્ષ દેનાર છે.

રત્નપુરીના રાજા-રાણીના હર્ષનો પાર નથી. થોડીવાર તો મુગ્ધ બનીને તેઓ મુનિરાજને નીરખી જ રહ્યા....જાણે કે મોક્ષનું અમૃત પીતા હોય!—એમ સમસ્ત સંસારે-દુઃખને ભૂલી ગયા. મુનિરાજનો ધ્યાનયોગ પૂરો થતાં ચક્ષુ ખોલ્યા; એ ચક્ષુમાંથી ધર્મનું અમી ઝરતું હતું. રાજા-રાણીએ નમસ્કાર કર્યા ને મુનિરાજે તેમને ધર્મના આશીર્વાદ આપ્યા. રાણી સુપ્રભાનું હૃદય આજે કોઈ કલ્પનાતીત પ્રસન્નતા અનુભવતું હતું, જીવનમાં ધર્મનો એક નવો જ ઝણઝણાટ તેના આત્મામાં થતો હતો.

ભાનુરાજાએ વિનયપૂર્વક હાથ જોડીને મુનિરાજની સ્તુતિ કરી : હે પ્રભો ! આજે અચાનક આપનાં દર્શન થતાં અમને મહાન કલ્યાણની પ્રાપ્તિ થઈ, અમારાં પાપ ધોવાઈ ગયા; આકાશમાર્ગે આપ અહીં પધાર્યા તે અમારા કોઈ મહાભાગ્યની નિશાની છે. આપના દર્શનથી થતો પરમ હર્ષ અમારા અંતરમાં સમાતો નથી; અને આપના શ્રીમુખથી ધર્મની વાર્તા સાંભળવાની ઉત્કંઠા જાગે છે.

મુનિરાજે કહ્યું : હે ભવ્ય ! તમે બંને જીવો મોક્ષગામી છો. સંસારમાં ગમે તેવા પુણ્યસંયોગ પણ જીવને તૃપ્તિ આપી શકતા નથી; જીવને તૃપ્તિ આપે એવો સ્વભાવ આત્મામાં જ છે; નિજ સ્વભાવમાં સુખનો જે ભંડાર છે તેને દેખતાં જ અપૂર્વ સુખવેદનથી તૃપ્તિ થાય છે; તે સુખને માટે બહારની કોઈ સામગ્રીની અપેક્ષા હોતી નથી. આ સિવાય રાજવૈભવ વગેરે ગમે તેટલા હોવા છતાં માનસિક ચિંતાઓથી જીવ દુઃખી થાય છે. જુઓ, તમને જ અનુભવ છે કે બહારની પુણ્ય સામગ્રી ઘણી હોવાં છતાં માનસિક ચિંતાથી તમે દુઃખી છો!!

મુનિરાજ જાણે કે તે પોતાના મનની વાત સમજી ગયા હોય ! એમ રાજાને લાગ્યું, તેથી તેણે પોતાનું હૃદય ખોલીને કહ્યું : હે સ્વામી ! આપની વાત સત્ય છે; બધી રાજસંપત્તિ હોવા છતાં પુત્ર વગર અમે બહુ દુઃખી છીએ; પુત્રની ચિંતા આડે ધર્મસાધનામાં પણ અમારું ચિત્ત બરાબર લાગતું નથી, તો હે સ્વામી ! પુત્ર માટેની અમારી ચિંતા ક્યારે દૂર થશે ?

શ્રી મુનિરાજે કહ્યું : હે રાજન્ ! હે સુપ્રભા માતા ! સાંભળો ! તમે કોઈ સામાન્ય મનુષ્યો નથી, તમારા મહાન પુણ્યનો ઉદય આજથી જ શરૂ થાય છે. તમારી પુત્ર-ઈચ્છા શીઘ્ર પૂરી થશે—એટલું જ નહિ, તમારો હોનહાર પુત્ર ત્રણલોકને આનંદિત કરશે. આજથી બરાબર છ માસ બાદ મહારાણીના ઉદરમાં એક ભવ્ય જીવ આવશે અને તે ભરતક્ષેત્રમાં પંદરમાં તીર્થકર થઈને જગતનું કલ્યાણ કરશે. જગતના ગુરુ એવા તે તીર્થકરના માતા-પિતા તરીકે તમે પણ જગપૂજ્ય બનશો....

વાહ ! પોતાને ત્યાં પુત્ર થશે અને વળી તે તીર્થકર થશે—એ વાત મુનિરાજના શ્રીમુખથી સાંભળીને બંનેનાં હર્ષનો પાર ન રહ્યો. પંદરમાસ પછી પોતાની રત્નપુરીમાં તીર્થકરનો અવતાર થશે—એ જાણીને સમસ્ત પ્રજાજનો પણ આનંદિત થઈ ગયા ને સર્વત્ર મહાન ધર્મોત્સવનું વાતાવરણ છવાઈ ગયું. પુત્ર વિના દુઃખી મહારાણીને એક સાથે બે ઉત્તમ પુત્રો મળ્યા : એક તો સિદ્ધસુખનો દાતા એવો સમ્યક્ત્વ-પુત્ર તેના આત્મામાં પ્રગટ્યો, અને બીજો, ત્રિલોકપૂજ્ય તીર્થકર જેવો પુત્ર પોતાને તુરંતમાં પ્રાપ્ત થશે ! અહા, એમના હર્ષની શી વાત !! ને એ હર્ષ કરતાંય તેને જે રાગ વગરના અતીન્દ્રિય આનંદનું વેદન થયું તેની શી વાત !! તેને પ્રતીત

થઈ ગઈ કે સંસારમાં પુત્રસુખ કરતાંય (ભલે તે પુત્ર તીર્થકર થનાર હોય તોપણ) સમ્યક્ત્વનું સુખ મહાન છે અને તે જ સાચું સુખ છે. આવા અતીન્દ્રિય સુખના વિશ્વાસપૂર્વક તે ક્ષણે જ તેને સમ્યક્ત્વ થયું. સ્ત્રીપર્યાયમાં અવતરી ત્યારે તો તે મિથ્યાદષ્ટિ હતી પણ તીર્થકરની માતા થવાની વિશિષ્ટ પાત્રતા થતાં આજે તે સમ્યક્ત્વ પામીને પવિત્ર થઈ. તીર્થકર જેવું ધર્મરત્ન જે પાત્રમાં રહે તે તો સમ્યક્ત્વથી પવિત્ર થયેલું જ હોય ને!! તેનો આત્મા અને શરીર બંને પવિત્ર હતા, અશુચિ વગરના હતા.

આ રીતે, સમ્યગ્દષ્ટિ—માતા અને તેના ઉદરમાં સમ્યગ્દષ્ટિ—પુત્રનું આગમન—એ વાત જાણીને ધર્માત્મા—ભાનુરાજને મહાન પ્રસન્નતા થઈ; સાથે સાથે તેને એક જિજ્ઞાસા જાગી એટલે મુનિરાજને પૂછ્યું : હે સ્વામી! અમારે ત્યાં પુત્ર તરીકે અવતરનાર તીર્થકરનો તે જીવ અત્યારે ક્યાં બિરાજે છે? ને પૂર્વભવમાં તેણે એવી કઈ સાધના કરી કે તે તીર્થકર થશે? તે આપના દિવ્યજ્ઞાનથી જાણીને કૃપા કરી અમને બતાવો.

શ્રી મુનિરાજ આમ તો અવધિજ્ઞાનનો ઉપયોગ જ્યાં ત્યાં નથી કરતા; પણ વિશિષ્ટ પ્રયોજન સમજીને એક તીર્થકર—આત્માના પૂર્વ ભવ જાણવા માટે તેમણે ક્ષણભર અવધિજ્ઞાનનો ઉપયોગ મૂક્યો, ને પ્રસન્નતાથી કહ્યું : સાંભળો હે રાજન્! તે હોનહાર તીર્થકર અત્યારે ‘સર્વાર્થ સિદ્ધિ’ દેવલોકમાં બિરાજે છે ને હવે ત્યાં છ માસનું જ આયુષ્ય બાકી છે. છ માસ પૂરા થતાં ત્યાંથી ચ્યવીને તે રત્નપુરીમાં તમારે ત્યાં અવતરશે. તમે તુરતમાં જ અનેક આશ્ચર્યકારી શુભ ચિહ્નો જોશો.

રાજા—રાણી તથા લાખો પ્રજાજનો ઘણા જ હર્ષપૂર્વક મુનિરાજના શ્રીમુખથી ધર્મનાથ તીર્થકરની આનંદકારી વાર્તા સાંભળી રહ્યા છે : મુનિરાજે કહ્યું : હે રાજન્! ત્યાર પહેલાંના ભવમાં તે આત્મા વિદેહક્ષેત્રની સુસીમાનગરીના દશરથ નામે રાજા હતા; એક દિવસ ચૈત્રપૂર્ણિમાએ ચંદ્રનું ગ્રહણ દેખીને તેઓ સંસારથી વિરક્ત થયા, અને દીક્ષા લઈ દર્શનવિશુદ્ધિ વગેરે ૧૬ ઉત્તમ ભાવનાપૂર્વક તીર્થકરનામકર્મરૂપ સર્વોત્કૃષ્ટ પુણ્યપ્રકૃતિ બાંધી. તે જીવ તમારા પુત્ર તરીકે અવતરીને ભતરક્ષેત્રના પંદરમા તીર્થકર થશે ને જૈનધર્મનો મહાન ઉદ્યોત કરશે.

આ રીતે પ્રચેતસ—મુનિરાજના શ્રીમુખથી, પોતાની નગરીમાં અવતરનારા ધર્મનાથ તીર્થકરના ત્રણ ભવની વાત સાંભળીને રત્નપુરીના પ્રજાજનોમાં સર્વત્ર આનંદ—આનંદ ફેલાઈ ગયો. રાજા—રાણી મુનિરાજના ધર્મોપદેશથી અને પુત્રપ્રાપ્તિના સમાચારથી તૃપ્ત થઈને નગરીમાં પાછા આવ્યા. સમસ્ત રત્નપુરીમાં આનંદ—કિલ્લોલ થઈ ગયો, ને જાણે આજે જ તીર્થકરનો અવતાર થઈ ગયો હોય એમ સૌ મહાનઉત્સવ ઊજવવા લાગ્યા.—એ દિવસ હતો કારતક સુદ ૧૩.

મહારાજા ભાનુ અને મહારાણી સુપ્રભા હાથી પર બેસીને હજી તો રાજમહેલના દરવાજામાં પ્રવેશે છે ત્યાં તો તેમણે આશ્ચર્યકારી ઘટના દેખી : આકાશમાંથી દિવ્ય રૂપધારી દેવીઓ ઉતરી રહી છે ને ચારેકોર રત્નોનો વરસાદ વરસી રહ્યો છે. રત્નપુરીની આખી શોભા જ બદલાઈ ગઈ છે. કદી નહિ જોયેલા દશ્યો નજરે પડતાં બધાના હર્ષનો પાર નથી. તે દેવીએ રાજમહેલમાં આવીને રાજા—રાણીને વંદન કરીને કહ્યું : અહો દેવ! અહો માતા! આપ જગતના માતા—પિતા છો. છ માસ પછી આપને ત્યાં તીર્થકરનું આગમન થવાનું હોવાથી ઈન્દ્રમહારાજે અમને આપની સેવા કરવા માટે મોકલી છે. અમે દિગ્ગુમારી દેવીઓ—છીએ ને તીર્થકરના માતાની તેમજ

બાલતીર્થંકરની સેવા કરવાનો મહાન લાભ અમને મળે છે,—જેના પ્રતાપે અમે પણ મોક્ષગામી છીએ. રત્નપુરીમાં આજથી શરૂ થતી આ રત્નવૃષ્ટિ પણ આપને ત્યાં તીર્થંકરના અવતારની સૂચના કરે છે ને આ રીતે પંદર મહિના સુધી રત્નવૃષ્ટિ થયા કરશે.

ભાનુમહારાજા ને સુપ્રભા મહાદેવી આ બધી વાત સાંભળીને અને આ દશ્યો દેખીને પરમ તૃપ્ત થયા. એક તો સમ્યગ્દર્શનની પ્રાપ્તિ, અને વળી તીર્થંકરના કલ્યાણકની પ્રાપ્તિનો અવસર ! સોનામાં સુંગંધ ! એનાથી ઉત્તમ બીજું શું ?

* *

ભગવાન ધર્મનાથ : પંચકલ્યાણક

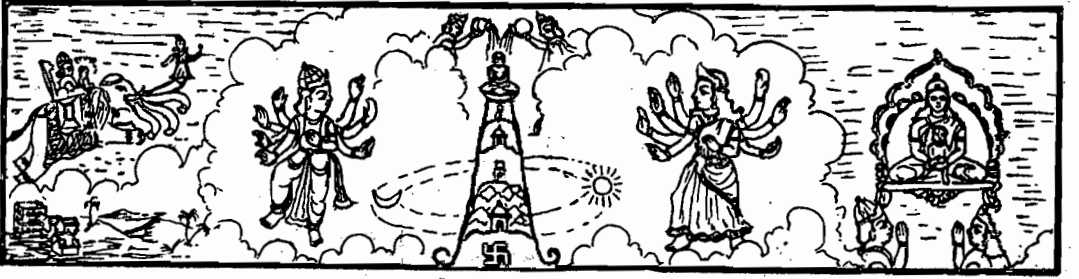
ઉપરની ઘટનાને છ માસ વીત્યા....એવામાં વૈશાખ સુદ તેરસની રાતે એક ઉત્તમ ઘટના બની. મહાદેવી સુપ્રભા મીઠી નિદ્રામાં સૂતા હતા, ત્યાં એકાએક તેમણે દિવ્ય હાથી—સિંહ—બળદ—લક્ષ્મી—પુષ્પમાળા—મંગલ ઘટ—કિલ્લોલ કરતી માછલી—ચંદ્ર—સૂર્ય—સરોવર—સમુદ્ર—દેવવિમાન—નાગભવન—સિંહાસન—રત્નરાશી અને શુદ્ધ અગ્નિ—એવા સોળ મંગલ સ્વપ્નો જોયા; તેઓ આનંદવિભોર બન્યા. અંતમાં પોતાના મુખમાં એક હાથી પ્રવેશ કરતો હોય !—એવું તેમણે જોયું; બરાબર તે જ ક્ષણે સર્વથા સિદ્ધિમાંથી આયુ પૂર્ણ કરીને તીર્થંકરના જીવે તેમના ઉદરમાં પ્રવેશ કર્યો. દેવલોકના વૈભવથી અસંતુષ્ટ તે ધર્માત્મા મોક્ષને સાધવા મનુષ્યલોકમાં આવ્યા. ‘ધર્મ’નો અવતાર થયો. તે વખતે પંદરમા તીર્થંકરના ગર્ભકલ્યાણકનો ઉત્સવ કરવા દેવ—દેવેન્દ્રો આવી પહોંચ્યા. ઉત્તમ વસ્ત્રાલંકારોની ભેટ વડે માતા—પિતાનું સન્માન કરીને, તેમને ‘જગતમાતા’, ને ‘જગતપિતા’ કહીને બહુમાન કર્યું. રત્નપુરીની શોભા દિવસે દિવસે વધવા લાગી, પ્રજાજનોમાં ધર્મભાવના જાગૃત થઈ; માતા—સુપ્રભાના વિચારોમાં ઉચ્ચ પરિવર્તન થયું, તેને એવો દોહલો થયો કે રાજ્યમાં બંધનમાં રહેલા કે પીંજરે પૂરાયેલા, સર્વે મનુષ્યોને તેમજ પશુપંખીઓને બંધનથી મુક્ત કરવામાં આવે ! તેના ઉદરમાં મુક્ત થનાર જીવ ઊછરી રહ્યો હતો તેથી તેને દોહલો પણ તેવો જ ઉત્પન્ન થયો કે સર્વે જીવોને મુક્તિ મળે ! ભગવાન ધર્મનાથ પણ અવતરીને જીવોને મુક્તિનો ઉપાય બતાવીને બંધનથી છોડાવવાના છે.

આશ્ચર્ય છે કે નવમાસ ગર્ભમાં રહેવા છતાં તે બાલતીર્થંકરનું શરીર અશુચિમય—મેલું થયું ન હતું. ત્રણજ્ઞાનધારક તે મહાત્માનું શરીર ગર્ભમાં પણ પવિત્ર હતું. દેવીઓ ગર્ભમાં પણ તેમની સેવા કરતી હતી. તે પુત્રને ગર્ભાવસ્થાના કોઈ દુઃખો સહન કરવા પડતા ન હતા, એટલું જ નહિ તેમની માતાને પણ કોઈ જ તકલીફ થતી ન હતી. દેવીઓ ચર્ચા—વિનોદ—નાટક—સંગીત વગેરે દ્વારા

સર્વ પ્રકારે તેમને પ્રસન્ન રાખતી હતી. રોજરોજ આકાશમાંથી કરોડો રત્નો વરસતા હતા.

માહસુદ તેરસે..એકાએક ૧૪ બ્રહ્માંડ આનંદથી ખળભળી ઊઠ્યા....સ્વર્ગના વાજિંત્રો એની મેળે વાગવા માંડ્યા. માતા સુપ્રભાએ ધર્મપુત્રને અવતાર આપીને ત્રણલોકને પ્રકાશિત કરી દીધા. હજી રત્નપુરીના રાજા-પ્રજાને તેની વધામણી મળે તે પહેલાં તો તીર્થકરના અવતારનો પ્રભાવ સ્વર્ગલોકમાં તેમજ નરકમાં પણ પહોંચી ગયો. નરકમાં કદી ન જોયેલી શાંતિ દેખીને નારકીના જીવો પણ બેઘડી મુગ્ધ બન્યા....ને તીર્થકરના અવતારનો પ્રભાવ જાણી કેટલાય જીવો સમ્યગ્દર્શન પામી ગયા. સિંહ-સસલાં-હાથી-વાંદરા વગેરે તિર્યચોના રોળાં આશ્ચર્યચકિત બનીને રાજમહેલ તરફ આવવા લાગ્યા. દેવલોકના દેવેન્દ્રો તીર્થકરનો જન્મ થવાનું જાણતાં જ સિંહાસનથી ઊતરીને નમી

પડ્યા અને ભક્તિથી બાલતીર્થકરના દર્શન માટે રત્નપુરીમાં આવી પહોંચ્યા.

પછી તે બાલ-પ્રભુને એકસો સૂંઢવાળા ઐરાવત હાથી ઉપર બિરાજમાન કરીને વિદેહક્ષેત્રની વચ્ચે મેરુપર્વત ઉપર લઈ ગયા : 'અહા! બધાય તીર્થકરોને હું મારા શિર પર ધારણ કરું છું-' એવા મહાન ગૌરવપૂર્વક તે મેરુપર્વત પોતાનું મુખ (૬૪ કરોડકિલોમીટર) એક લાખ જોજન ઊંચું કરીને ઠેઠ સૌધર્મસ્વર્ગ સુધી પહોંચી ગયો. આવા ઉન્નત મેરુપર્વત ઉપર તેનાથીયે મહાન એવા તીર્થકરનો જન્માભિષેક કરીને ઇન્દ્રે આનંદકારી તાંડવ નૃત્ય કર્યું અને પછી સ્તુતિ કરીને પ્રભુનું નામ પાડ્યું 'ધર્મકુમાર.' તેમના ચરણમાં વજ્રનું ચિહ્ન હતું. તે વજ્ર માત્ર તેમના ચરણોમાં જ હતું-હૃદયમાં ન હતું. હૃદય તો ફૂલ જેવું કોમળ હતું. પ્રભુના જન્માભિષેક વખતે મેરુ પર્વતની એવી અદ્ભુત શોભા થઈ હતી કે જે દેખીને દેવો શંકામાં પડી જતા હતા કે-પહેલાં અમે જે મેરુપર્વત જોયો હતો તે જ આ છે? કે કોઈ બીજો નવીન મેરુ પ્રગટ્યો છે! ખરેખર, તીર્થકરના સાન્નિધ્યનો પ્રભાવ કોઈ આશ્ચર્યકારી છે. ઇન્દ્ર, પ્રભુને સંબોધીને કહે છે હે દેવ! સ્વર્ગના દેવ એ કાંઈ ઈષ્ટદેવ નથી. આપ જ ઈષ્ટ દેવ છો. આપ મનુષ્ય છો-એમ સમજીને જો સ્વર્ગનો કોઈ દેવ આપનો અનાદર કરે તો તે અદ્વિતીય-મૂર્ખ છે; તેના જેવો મૂર્ખ કોણ? હે ધર્મપ્રભો! આપના ધર્મનો સ્વીકાર કરતાં જ સ્વર્ગ તો હાથવેંતમાં આવી જાય છે; અને આપના ધર્મ પર જે આરોહણ કરે છે તે તો ભવાટવીને પાર કરીને મોક્ષપુરીમાં પહોંચી જાય છે. અહો પ્રભો! જેણે આપનાં વચનોનું આસ્વાદન કર્યું તેને અમૃતનું શું કામ છે? જેણે આપની પ્રાર્થના કરી તેને હવે કલ્પવૃક્ષ પાસે શું માંગવાનું છે? જેણે હૃદયમાં આપનું ચિંતા કર્યું-તેને હવે ચિંતામણિ પાસે શું ચિંતવવાનું છે? જેણે આપનું કહેલું અનેકાન્તમય તત્ત્વજ્ઞાન પ્રગટ કર્યું તેને હવે અજ્ઞાન-અંધકાર દૂર કરવા માટે સૂર્યચંદ્રની શી જરૂર છે? અને

હે દેવ ! આપે કહેલી સ્વાનુભૂતિનું સુખ જેણે પ્રાપ્ત કર્યું તેને હવે સુખ માટે વિષયોનું શું કામ છે ? પ્રભો, આપ જ અમને ધર્મના દાતાર અને ધર્મના રક્ષક છો. તેથી આપ ખરેખર ધર્મનાથ છો. આમ 'ધર્મનાથ' તરીકે સંબોધન કરીને ઈન્દ્રે બાલતીર્થંકરની સ્તુતિ કરી.

આ રીતે આનંદથી મેરુ ઉપર અભિષેક અને સ્તુતિ કરીને પછી, જિનપ્રભુની સવારી લઈને ઈન્દ્ર પાછો રત્નપુરીમાં આવ્યો; ત્યાં માતા-પિતા અને પ્રજાજનો સમક્ષ ફરીથી બાલતીર્થંકરના જન્મનો ભવ્ય મહોત્સવ કર્યો ને આનંદકારી અદ્ભુત નાટક બતાવ્યું. સાથે સાથે તાંડવનૃત્ય પણ કર્યું. અહા, ઈન્દ્ર-ઈન્દ્રાણી પોતે આવીને જે નગરીમાં હર્ષથી નાચે, તે નગરીના મહાભાગ્યની શી વાત !!

ધર્મનાથનો અવતાર થતાં રત્નપુરીના આનંદનો કોઈ પાર નથી; ઈન્દ્રપુરી કરતાંય આજે તે વધારે ગૌરવ અનુભવે છે. ઈન્દ્રપુરીના ઈન્દ્રે પણ જેમના ચરણે ઝૂકી રહ્યા છે એવા તીર્થંકરનો અવતાર આજે અમારા આંગણે થયો છે, ને એ બાલ-તીર્થંકર અમારી નગરીમાં લાખો વર્ષ રહેશે, લાખો વર્ષ સુધી અમે તેમની સાથે રહીને એ બાલ-તીર્થંકરને હાલતા-ચાલતા-બોલતા નજરે જોઈશું. —એમ રત્નપુરીના પ્રજાજનોના હર્ષનો પાર ન હતો. ત્યારે એ અવધિજ્ઞાની ને આત્મજ્ઞાની બાલતીર્થંકરની જ્ઞાનચેતના તો હર્ષથી પાર ને પુણ્યોથીયે અલિપ્ત વર્તતી હતી. ધન્ય હતી એ ધર્મકુમારની ધર્મચેતના ! તેમનો અવતાર થતાં જ દેશના બધા લોકોના રોગ મટીને નીરોગ થઈ ગયા, એટલું જ નહિ, હવે તેઓ તીર્થંકર થઈને ભવ્યજીવોના ભવરોગને પણ દૂર કરશે. અહા, તીર્થંકરનો અવતાર જગતમાં કોને સુખનું નિમિત્ત નથી થતો ! ખરેખર તીર્થંકરનો જન્મ 'ત્રિલોકઆનંદકારી' છે. તે વખતે બધા જીવો વેરભાવ છોડીને એકબીજાના મિત્ર થઈ ગયા હતા. તીર્થંકરરૂપી ધર્મરત્નના સમાગમથી આ નગરીનું 'રત્નપુરી' નામ ખરેખર સાર્થક થયું હતું. તેમના પ્રતાપે નગરીમાં ચારેકોર રત્નો પથરાયેલા પડ્યા હતા; છતાં બધાય લોકોનું ચિત્ત એ જડરત્નોમાં નહિ પરંતુ ચેતનવંતા 'ધર્મરત્ન'માં જ લાગેલું હતું. ઈન્દ્ર તો એકસાથે હજાર-હજાર આંખવડે પ્રભુને નીરખતો હતો, ને આનંદથી નાચી ઊઠતો હતો. બાલતીર્થંકર ધર્મનાથને દેખી-દેખીને બધાય જીવો કોઈ પરમ તૃપ્તિ અનુભવતા હતા.

કવિઓ, 'ભગવાનનું મુખ ચંદ્ર જેવું છે'—એમ ત્યાંસુધી જ કહેતા કે જ્યાં સુધી તેમણે ભગવાનના શ્રીમુખની શોભા નજરે જોઈ નહોતી. પ્રભુનું દિવ્ય મુખ સાક્ષાત્ જોયા પછી તો તેને ચંદ્રની ઉપમા આપતાં સંકોચ થતો હતો. જેમ દિવ્ય દેવલોકના વૈભવો ત્યાં સુધી જ સુખકારી કે આશ્ચર્યકારી લાગે છે—જ્યાં સુધી ચૈતન્યના અતીન્દ્રિય સુખનો સાક્ષાત્કાર નથી થયો. ચૈતન્યસુખ ચાખ્યા પછી તો તે વિશ્વયસુખો, ચૈતન્યસુખ જેવા નહિ પણ તેનાથી વિપરીત ભાસે છે.

પ્રભુનું મુખ કાંઈ ચંદ્ર જેવું તેજસ્વી ન હતું તેનાથી પણ વધુ તેજસ્વી હતું. તેમની આંખ કાંઈ હરણ જેવી ન હતી, તેનાથીયે વધુ એવી સુંદર હતી—જાણે કે તેમાં શાંતરસનું સરોવર ભર્યું હોય ! તેમનું નાક કાંઈ પોપટની ચાંચ જેવું વાંકું ન હતું—તેનાથી અતિ સુંદર હતું; તેમના હાથ કાંઈ હાથીની સૂંઢ જેવા ન હતા, તેનાથી તો ક્યાંય વધુ બળવાન હતા. તેમનો કંઠ કાંઈ કોયલ જેવો ન હતો, તેનાથીયે અતિમધુર હતો.. મોરલા પણ તેમનો અવાજ સાંભળીને નાચી ઊઠતા ! આ રીતે ભગવાનના બાહ્યશરીર—અવયવોને પણ બીજાની ઉપમા લાગુ પડી ન હતી, તો તેમની અંતરંગ અનુપમ આત્મિક ગુણોનું તો શું કહેવું ?

ધર્મકુમાર ધીરે ધીરે મોટા થવા લાગ્યા. નાનકડા પુત્રને સુપ્રભામાતા જ્યારે ગોદમાં લેતા ત્યારે તેમના સ્પર્શસુખની તૃપ્તિથી ક્ષણભર તેમની આંખો મીંચાઈ જતી ! અને ક્યારેક તો એ બાલતીર્થકરના સ્પર્શસુખની સાથે અંતરમાં ચૈતન્યસ્પર્શનું અતીન્દ્રિય સુખ પણ ચાખી લેતા; નાનકડો ધર્મકુમાર પણ આનંદિત થઈને માતાના હાથને ચુંબન કરી લેતો ને હસી હસીને તેને અનુપમ સુખ આપતો. માતા પણ બચી ભરી ભરીને પુત્ર પર વાત્સલ્યનો ધોધ વરસાવતી. આ બાલતીર્થકર, માત્ર માતાની આંખોના જ નહિ, સમસ્ત નગર જનોના પણ ધ્રુવ-તારક હતા. નગરજનોની મીટ તેમના ઉપર જ મંડાયેલી હતી. જેમ સમુદ્રની વચ્ચે ધ્રુવ તારો માર્ગદર્શક બને છે તેમ સંસારસમુદ્રની વચ્ચે એ બાલતીર્થકરનું જીવન ધ્રુવતારાની જેમ મોક્ષનો માર્ગ દેખાડતું હતું. રોજ પ્રભાતમાં તેઓ રાજમહેલના ઝરુખામાં આવતા ને હજારો લાખો પ્રજાજનો તેમના દર્શન કરીને પોતાના જીવનમાં ધર્મની પ્રેરણા મેળવતા. એ દ્રવ્યતીર્થકરના દર્શન પણ મંગળકારી હતા....કેમકે તે આત્મા ત્રિકાળ મંગળ હતો :

બેટા, જન્મ તુમારો રે....જગતનું મંગલ કરનારો.

ધર્મકુમારને પૂર્વભવથી જ આત્મજ્ઞાન હતું, અવધિજ્ઞાન હતું, તેમની બુદ્ધિ સર્વ વિષયોમાં પારંગત હતી; હવે તેમને કઈ વિદ્યા ભણવાની બાકી હતી કે જે બીજા ગુરુ તેને ભણાવે ? હા, એક કૈવલ્યવિદ્યા અધૂરી હતી. પણ તેને માટે તો પોતે જ પોતાના ગુરુ સ્વયંબુદ્ધ હતા. જગતગુરુ થવા તેમનો અવતાર હતો, આ ભવમાં તેમને કોઈનું શિષ્યત્વ કરવું પડે તેમ ન હતું.

ધર્મકુમાર પોતાની વયના બાળકો સાથે જ્યારે ખેલ કરતા ને રમત રમતા ત્યારે તેમની આનંદમય બાલકીડાઓ દેખીને મોરલાઓ પણ કળા કરીને નાચી ઊઠતા, હરણીયાં ને સસલાં પણ નિર્ભયપણે નજીક આવીને નાચકૂદ કરવા લાગતા. હાથીનું બચ્ચું એ બાલકુવરને સૂંઢમાં પરાણે ઝાલીને

પોતાના મસ્તક પર સવારી કરાવતું ને સૂંઢપર બેસાડીને ઊંચોળતું. એ દેખીને વાંદરાઓ ઝાડ ઉપર ચિચિયારી કરી કરીને આનંદથી કૂદાકૂદ કરતા. નાનકડી દેવીઓ હાથ પકડી તેમને ખૂબ ઝૂલાવતી, એ બહાને બાલપ્રભુનો સ્પર્શ પામીને કોઈ અનેરો રોમાંચ અનુભવતી.

ધીમે ધીમે ધર્મકુમારે યુવાનીમાં પ્રવેશ કર્યો. ચોર જેવો કામ પણ તેમના હૃદયમાં થોડોક ઘૂસી ગયો; જો કે તેમની ચેતના જાગૃત હતી, એટલે તે કામ-ચોર તેમના સમ્યક્ત્વાદિ ગુણોને લૂંટી શકે તેમ ન હતો; તોપણ તેણે પોતાનું થોડુંક કામ તો કર્યું, એકવાર વિદર્ભ દેશના રાજા તરફથી દૂત આવ્યો અને તેમની પુત્રીના લગ્ન રાજકુમાર ધર્મનાથ સાથે કરવાનું નિમંત્રણ લાવ્યો. ભાનુ-મહારાજાએ સંમતિ આપી અને વરરાજા ધર્મકુમાર લગ્ન માટે જાન જોડીને ધામધૂમથી ચાલ્યા. તેમનો વૈભવ અદ્ભુત હતો. કેટલાક દેવમિત્રો પણ સાથે રહીને તેમની સેવા કરતા. વિદર્ભ તરફ જતાં વચ્ચે ગંગાનદી આવી, પણ સેવક-દેવોએ ક્ષણમાં એવો દૈવી પુલ રચી દીધો કે કોઈ પણ જાતની તકલીફ વગર ધર્મકુમારનો હાથી અને સમસ્ત સેના ગંગાને સામે કાંઠે પહોંચી ગઈ. ત્યારબાદ આગળ જતાં રમણીય વિંધ્યાચલપર્વત અને સુંદરી-નર્મદા નદી આવી; ત્યાંના અધિપતિએ વરરાજા ધર્મકુમારને પ્રાર્થના કરી કે અહીં વિશ્રામ કરીને અમને પાવન કરો. તીર્થકર થયા પછી તો પ્રભુ વિહાર કરશે, પણ ત્યાર પહેલાં ધર્મરાજકુમાર પૃથ્વીપર વિહાર કરતાં કરતાં અમારી નગરીમાં પધાર્યા ને સાક્ષાત્ દર્શન દઈને અમને પાવન કર્યા,—એમ સર્વત્ર અતિ પ્રસન્નતાથી હર્ષધેલા થઈને પ્રજાજનો તેમનો સત્કાર કરતા હતા. તેમના વૈભવની દિવ્ય શોભા જોઈને લોકો ચકિત થતા. સાધારણ લોકોને માટે એ એક આશ્ચર્યની વાત હતી કે અરે! મુક્તિસુંદરીને વરવા માટે અવતરેલા આ ધર્મરાજા એક રાજકન્યાને પરણવા જઈ રહ્યા છે!! પરંતુ તે ભગવાનના હૃદયને તેઓ ક્યાં જાણતા હતા? એટલે રાજકુમાર ધર્મનાથ જ્યારે લગ્ન માટે જવા તૈયાર થયા, ત્યારે ઈર્ષાથી કોઈએ મુક્તિસુંદરીને વાત કરી કે તારા પતિ તો બીજી સ્ત્રીને પરણવા જાય છે! ત્યારે મુક્તિસુંદરીને જરાય આઘાત ન થયો, તેણે નિઃશંકપણે જવાબ આપ્યો : હે સખી! હું મારા સ્વામીના હૃદયને ઓળખું છું...મેં તો પહેલેથી નક્કી કરી લીધું છે કે હું આ પરમાત્માને જ પરણીશ; ને તેમણે પણ પૂર્વે ત્રીજા ભવથી મને પરણવાનું વચન આપ્યું છે,....તીર્થકરપ્રકૃતિ તેની સાક્ષી છે. અત્યારે તેઓ પુણ્યયોગે ભલે બીજી સ્ત્રીને પરણવા જતા, તેમના હૃદયમાં તો મારું એકનું જ સ્થાન છે, બીજા કોઈનું સ્થાન તેમના હૃદયમાં નથી. અને હજી તેઓ મોટા 'પરમાત્મા' નથી થયા, આ તો તેમની બાલરમત છે. તેઓ જ્યારે મોટા 'પરમાત્મા' થશે ત્યારે મારા સિવાય બીજા કોઈની સાથે પરિણતિ નહીં કરે.—આમ મુક્તિસુંદરીએ ભગવાનના અંતરંગ જીવનની અદ્ભુત વાત સમજાવી, અને એ રીતે ઉદયભાવો તથા ધર્મભાવોનું ભિન્નપણું પણ બતાવ્યું. ખરેખર લગ્ન વખતે પણ મહારાજા ધર્મનાથ પોતાની મુક્તિસાધક-ચેતનાને ભૂલ્યા ન હતા, તે તો તેમના હૃદયમાં તન્મયપણે રહેલી જ હતી. સાધકની લીલાઓ અલૌકિક હોય છે, તેમાં એક સાથે બબ્બે ભાવો કીડા કરતા હોય છે; તે બે ભાવોની ભિન્નતાને કોઈક વિરલા જ ઓળખી શકે છે.

અનુક્રમે વિદર્ભદેશમાં પહોંચ્યા. ત્યાંના મહારાજાએ અતિભવ્ય સ્વાગત કર્યું; અહા, એક હોનહાર તીર્થકર મારા આંગણે પધાર્યા! અને આવા ઉત્કૃષ્ટ પુણ્યાત્માના સમાગમથી રાજકુમારી શૃંગારવતીએ પોતાનું પરમ સૌભાગ્ય માન્યું, લગ્ન કરીને થોડા દિવસ ત્યાં રહ્યા. એવામાં રત્નપુરીથી ભાનુમહારાજાએ તેમને તેડવા ખાસ દૂત મોકલ્યો. આથી દૈવી-વિમાનમાં બેસીને યુવરાજ ધર્મકુમાર તેમની રાણી સહિત

રત્નપુરી પહોંચી ગયા. માતા-પિતાએ પરમ હર્ષપૂર્વક આશીર્વાદ આપ્યા. યોગ્ય સમયે ધર્મનાથની રાણીએ એક સુંદર પુત્રને જન્મ આપ્યો : તેનું નામ : 'સુધર્મકુમાર.'

મહારાજ ધર્મકુમારનું આયુ ૧૦ લાખ વર્ષનું હતું; બે લાખ પચાસ હજાર વર્ષની વયે રત્નપુરીના રાજસિંહાસન પર તેમનો રાજ્યાભિષેક થયો. પાંચ લાખ વર્ષ સુધી ધર્મની પ્રધાનતા સહિત ઉત્તમ રાજ્ય ચલાવ્યું. બધા રાજાઓ તેમનું સન્માન કરીને ઉત્તમ ભેટ આપતા હતા; તેમને ક્યાંય યુદ્ધ કરવું ન પડ્યું, શાંતિપૂર્વક રાજ્ય કર્યું. તેમની છત્રછાયામાં પ્રજાજનો સર્વ વાતે સુખી હતા. તે પ્રજા પ્રશંસનીય છે કે જે પોતાના ચિત્તમાં હંમેશા જિનેન્દ્રનું ચિંતન કરે છે; ત્યારે અહીં તો સ્વયં જિનેન્દ્ર પોતે પ્રજાના હિતનું સદા ચિંતન કરતા હતા...તો તે રત્નપુરીની પ્રજાના પુણ્યની શી વાત!! તેમના દેશમાં ક્યાંય દુષ્કાળ ન હતો, લૂંટફાટ ન હતી કે રોગચાળો ન હતો. જેમના જન્મ પહેલા આકાશમાંથી રત્નોની વર્ષા થઈ, તો તેમના રાજ્ય સમયે ઉત્તમ જલવૃષ્ટિ થાય તેમાં શું આશ્ચર્ય! આથી પ્રજાજનો સુખપૂર્વક સદાય અવનવા મંગલ ઉત્સવ કરતા હતા. રાજ્યની સંપત્તિ માટે પ્રજા ઉપર કરવું કોઈ દબાણ કરવું પડતું ન હતું. પ્રજાજનો સામેથી ઉત્તમ વસ્તુઓ લાવીને રાજભંડાર છલકાવી દેતા હતા; તેમજ રાજભંડાર પણ પ્રજાજનો માટે ખુલ્લા હતા. પ્રભુ ધર્મનાથનું રાજ્ય તે ખરેખર ધર્મરાજ્ય હતું. તેમના રાજ્યમાં માત્ર રત્નપુરીમાં નહિ, આખાય ભરતક્ષેત્રમાં જૈનધર્મને પુનર્જીવન મળ્યું હતું, અને જૈનધર્મની જાહોજલાલી દિવસે દિવસે વધતી જતી હતી.

ધર્મકુમારને રાજભોગ અવસ્થામાં આયુના કુલ ૭ લાખ પચાસ હજાર વર્ષો વીતી ગયા.... ત્યારે એકવાર માહ સુદ તેરસે તેમના જન્મદિવસનો ભવ્ય મહોત્સવ ઉજવવાની તૈયારી ચાલતી હતી...દેવોએ આવીને રત્નપુરીને અદ્ભુત પ્રકાશથી શણગારી હતી. રાત્રે મહારાજા ધર્મનાથ રત્નપુરીની અદ્ભુત શોભા નીહાળતાં-નીહાળતાં પોતાના જીવનનો વિચાર કરી રહ્યા હતા... એવામાં અચાનક

ખર...ખર...ખર...અવાજ કરતો મોટો ચમત્કાર થયો...શું થયું! ઉલ્કાપાત થયો...મોટો તારો ખર્યો. તરત મહારાજાના ચિત્તમાં પણ વૈરાગ્યની વીજળી ઝબૂકી, ચેતનાનો દિવ્ય ચમત્કાર થયો. તેમનો આત્મા પોકારી ઊઠ્યો : અરે, મારા શુદ્ધ આત્માને જાણીને પણ હજી તેને આ સંસારની જેલમાં પૂરાયેલો કેમ જોઈ શકાય? સંસારજેલમાંથી હું મારા આત્માને શીઘ્ર જ છોડાવીશ. મારો આત્મા હવે આ ભવમાં

ભ્રમણ કરી કરીને અત્યંત થાકી ગયો છે, હવે એક પણ ભવમાં ભ્રમવાનું સહન થાય તેમ નથી. હવે તો બસ, આ ભવચક્રનો અંત કરીને, મોક્ષપુરીમાં જઈને સદાકાળ સિદ્ધસુખમાં રહેવાનું છે. તે સિદ્ધપદની સાધના પૂર્ણ કરવા માટે હું હવે મુનિ થઈશ. જો કે તીર્થકરપ્રકૃતિ હોવાથી આ જ ભવમાં મોક્ષ નિશ્ચિત છે, પરંતુ તેથી શું? શુદ્ધોપયોગી થઈને સ્વરૂપમાં લીન થઈશ ત્યારે કેવળજ્ઞાન થશે, કાંઈ તીર્થકરપ્રકૃતિ મને કેવળજ્ઞાન નહીં આપે. ઊલટું, કષાય છે. ત્યાં સુધી, (આઠમા ગુણસ્થાન સુધી જ) તે બંધાશે, ને મને કેવળજ્ઞાન થતાં તો તે તીર્થકરપ્રકૃતિ છૂટીને મારા આત્મામાંથી ભાગવા માંડશે. તેને ને મારે શું? મારું કેવળજ્ઞાન તો મારો ક્ષાયિકસ્વભાવ છે. ને તીર્થકરપ્રકૃતિ તો વિભાવકૃત છે; તે જડ, હું ચેતન! અમારે અત્યંત ભિન્નતા છે : જુઓ તો ખરા, ભેદજ્ઞાની પ્રભુનું વીતરાગી ચિન્તન!!—આવું વૈરાગ્યચિન્તન કરતાં કરતાં પ્રભુને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન થયું : પૂર્વભવમાં આકાશમાં ચંદ્રબ્રહ્મણ દેખીને વૈરાગ્ય થયો હતો, ને આ ભવમાં આકાશમાંથી તારો ખરતો દેખીને વૈરાગ્ય થયો.

—આ રીતે જન્મ દિવસના ઉત્સવ વખતે જ વૈરાગ્ય પામી પ્રભુ ધર્મનાથ જિનદીક્ષા લેવા તૈયાર થયા; રાજમહેલમાંથી તપોવનમાં જવા, ને રાગીમાંથી વીતરાગી થવા તત્પર થયા; પ્રભુએ જિનદીક્ષા લેવાનો નિશ્ચય કર્યો કે તરત પંચમસ્વર્ગેથી લૌકાંતિકદેવોએ આવીને સ્તુતિ કરતાં કહ્યું : અહો દેવ! આપ સાક્ષાત્ ધર્મ છો; આપ દીક્ષા માટે જે વૈરાગ્યચિન્તન કરી રહ્યા છો.—માત્ર તે આપને જ નહિ પણ જગતના ભવ્યજીવોને માટેય કલ્યાણનું કારણ છે. અહા, વૈરાગ્યમય દીક્ષાનો આ અવસર ધન્ય છે; આપની જિનદીક્ષા એ મોહશત્રુના સર્વનાશ માટેની અમોઘ તલવાર છે. આપની આ દીક્ષા આપને તેમજ જગતને અમૂલ્ય રત્નત્રય—નિધાન આપશે. અમે પણ આ ધન્ય અવસરને માટે ભાવના ભાવીએ છીએ. ને આપનું અનુમોદન કરીએ છીએ. આમ સ્તુતિ કરીને તે દેવો બ્રહ્મસ્વર્ગે પાછા ગયા. તે જ વખતે ઈન્દ્ર મહારાજ, ધર્મનાથ પ્રભુનો દીક્ષાકલ્યાણક ઊજવવા નાગદત્તા નામની દિવ્ય પાલખી લઈને આવી પહોંચ્યા. જન્મકલ્યાણકની જેમ દીક્ષા વખતેય ઈન્દ્રે પ્રભુનો અભિષેક કર્યો; પણ તાંડવનૃત્ય ન કર્યું, કેમ કે પ્રભુના વૈરાગ્યસમુદ્રમાં તેનું ચિત્ત પણ વૈરાગ્યથી ભીંજાઈ ગયું હતું. જો કે દેવોએ દિવ્ય વાજાં વગાડ્યાં, પણ તેમાંથી હર્ષના ઘોંઘાટને બદલે શાંતિના પ્રશાંત સૂર નીકળતા હતા. પ્રભુએ સર્વ જીવો પ્રત્યે પ્રશાંતરસઝરતી અમીદંષ્ટિથી જોયું, સર્વત્ર રાગદ્વેષને શમાવીને સમભાવ ધારણ કર્યો; પ્રભુની પરમ શાંત દષ્ટિને લોકો સ્તબ્ધ બનીને જોઈ રહ્યા. શું બોલવું—તે કોઈને કાંઈ સૂઝ્યું નહિ. “હવે અમને છોડીને ભગવાન પોતાના જીવનનું એક અતિ ઉત્તમ કાર્ય કરી રહ્યા છે, ને થોડા વખતમાં જ તેઓ પરમાત્મા થઈને રત્નપુરીમાં પધારશે!” એવી કોઈ મહાના ભાવનાપૂર્વક સર્વે લોકો, હવે શું થાય છે. તે કુતૂહલથી નીહાળી રહ્યા હતા. જિનદીક્ષાનો આ પ્રસંગ તેમને માટે તદ્દન નવીન હતો; વૈરાગ્યના અવનવા દેશ્યો દેખીને તેમને આશ્ચર્ય તેમજ આનંદ પણ થતો હતો : અહા, આવા મહાન વૈભાવશાળી મહારાજા આ બધુંય છોડીને તપોવનમાં આત્માને સાધવા માટે જાય છે! ધન્ય છે એમની શૂરવીરતાને! ધન્ય છે એમના વૈરાગ્યને!!

આ તરફ સંસારની અનિત્યતા વગેરે બાર વૈરાગ્ય ભાવનાના ચિન્તનમાં તત્પર મહારાજ ધર્મનાથ વનગમન કરવા માટે પાલખીમાં બિરાજમાન થયા...તે વખતે ઈંદ્રે પોતે હાથ લંબાવી પ્રભુને સહારો આપવાની વ્યર્થ ચેષ્ટા કરી; તોપણ તેને પોતાને માટે તો તે સંજ્ઞા થઈ : અહા, તે બહાને ત્રણલોકના નાથે તેનો હાથ ઝાલ્યો...જાણે કે પ્રભુને હાથ સોંપીને તે કહેતો હતો કે ‘હે દેવ! હું લાચાર છું કે

પ્રજાજનોએ પણ વૈરાગ્ય પામીને પ્રભુ સાથે દીક્ષા લીધી; કેટલાય ધર્મત્મા મનુષ્યો તેમજ ત્રિર્યગોએ પણ તે વખતે શ્રાવકનાં દેશવ્રત ધારણ કર્યા; અને કેટલાય જીવો આ દૃશ્ય વડે વિષયોથી ને રાગથી ભિન્ન આત્માના શાંત સ્વરૂપની ઓળખાણ કરીને સમ્યગ્દષ્ટિ બન્યા. ચારેકોર ધર્મનો પ્રભાવ ફેલાઈ ગયો; રત્નપુરી જાણે ધર્મપુરી બની ગઈ !

મહારાજ ધર્મનાથે રત્નહાર છોડીને રત્નત્રય અંગીકાર કર્યા; હવે તેઓ બહારમાં વસ્ત્રાલંકાર રહિત હોવા છતાં, તેણે સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રના બનેલા સુંદર રત્નહાર વડે અંદરમાં પોતાના આત્માને શણગાર્યો કે મોક્ષસુંદરી પણ તેમના પર મોહિત થઈને તેમને વરવા ઉત્સુક થઈ.

કેશલોચ વખતે પ્રભુએ માત્ર કાળા વાળને નહિ, પણ અંદરના કાળા કર્મોને પણ મૂળમાંથી ઊખેડીને દૂર કર્યા. અરે, આ વાળ પહેલાં પ્રભુના મસ્તક પર શોભતા હતા, એમ વિચારીને આદરપૂર્વક ઈન્દ્રે તે વાળને રત્નમણિની પેટીમાં લીધા ને પછી લાખો યોજન દૂર પવિત્ર ક્ષીરસમુદ્રમાં તેનું ક્ષેપણ કર્યું.

ભગવાન જાણે આજે જ જન્મ્યા હોય—એમ નિર્વસ્ત્ર અને નિર્વિકાર હતા... છતાં વીતરાગતાથી અદ્ભુત શોભતા હતા. ભવ્યજીવોએ જોયું કે જીવની સાચી શોભા બાહ્યઅલંકારો વડે નહિ પણ સમ્યક્ત્વાદિ વીતરાગ ભાવ વડે જ છે.

મુનિરાજ ધર્મનાથ જ્યારે ધ્યાનયોગમાં સ્થિર હોય ત્યારે જોનારને એમ લાગતું કે આ તે કોઈ ભગવાનનું ચિત્ર છે કે શું ? તેમનું ચરિત્ર એવું ઉત્તમ હતું કે, શંકર-મહાદેવસહિત આખા સંસારને જીતનારો કામદેવ બિચારો તેમની સામે નજર પણ કરી શકતો ન હતો. શંકરને તો ક્રોધથી ખુલેલું ત્રીજું નેત્ર હતું તેની પાસે પણ તે ભસ્મ થઈ ગયો, તો પછી જિનમુનિરાજને તો વીતરાગતાથી ખીલેલાં ચાર નેત્ર હતા, તેની સામે તે કામ બિચારો કેમ ટકી શકે ?

અરે, તે શાંત મુનિરાજ પાસે એકેન્દ્રિય એવા વાયુ કે વનસ્પતિ પણ અનુકૂળ પ્રવર્તન કરતા હતા, પ્રતિકૂળ થતા ન હતા, ને પ્રભુની સમીપતામાં પ્રસન્નતાથી ખીલી ઊઠતાં; તો પછી સિંહ કે સર્પ જેવા પંચેન્દ્રિય જીવો પોતાનો દુષ્ટ ભાવ છોડીને, પ્રભુ પાસે શાંત અને પ્રસન્ન થઈને અનુકૂળ વર્તે—એમાં શું આશ્ચર્ય ! તે ધર્મમુનિરાજ જો કે બોલતા ન હતા તોપણ સૌને મોક્ષમાર્ગ સમજાવતા હતા, સ્વયં પ્રયોગથી સાક્ષાત્ મોક્ષમાર્ગ દેખાડતાં હતા; તેઓ પોતે જ મોક્ષમાર્ગ હતા.

ભગવાનનું ચરિત્ર આશ્ચર્યકારી હતું : જો કે તેઓ સમભાવી હતા, છતાં ચિર-પરિચિત રાગ પ્રત્યે તો અનાદરબુદ્ધિ રાખતા હતા ને નવીન પરિચિત એવી મુક્તિપ્રત્યે પક્ષપાત રાખતા હતા, કેમકે હજી પૂર્ણ

વીતરાગ નહોતા થયા. તેમનું ચિત્ત સ્ફટિક જેવું નહિ પણ તેના કરતાંય નિર્મળ હતું. કેમકે સ્ફટિક પત્થર તો બાહ્યવિષયોના સંસર્ગવડે વિકૃત થઈ જતો હતો; પરંતુ આ ધર્મમુનિરાજનું ચિત્ત કોઈ પણ બાહ્ય વિષયો વડે વિકૃત થતું ન હતું. પોતાના સ્વરૂપમાં જ સ્થિર અને શુદ્ધ રહેતું હતું.

એ રીતે મુનિરાજ ધર્મનાથ ઉપવાસપૂર્વક બે દિવસ આત્મધ્યાનમાં રહ્યા. ત્રીજા દિવસે પારણા માટે પાટલીપુત્ર નગરીમાં પધાર્યા, ત્યાં ઉત્તમ દાતા એવા મહાભાગી ધન્યસેન રાજાએ તે ઉત્તમ સુપાત્રને આહારદાન કર્યું. ઉત્તમ દાનના પ્રસંગથી દેવોએ પણ આનંદિત થઈને ત્યાં પુષ્પવૃષ્ટિ-મંગલવાજાં વગેરે પાંચઆશ્ચર્ય પ્રગટ કર્યા અને 'અહો દાન-મહા દાન' એવી આકાશવાણી વડે દાનની પ્રશંસા કરી. ધર્મ મુનિરાજ મૌન જ રહેતા હતા; મૌન હોવા છતાં તેમનું શ્રુતજ્ઞાન તો અંદરમાં કેવળજ્ઞાનને સાદ પાડી-પાડીને બોલાવી રહ્યું હતું. તે શ્રુતજ્ઞાનના અતીન્દ્રિય નાદને સાંભળીને કેવળજ્ઞાન એકદમ ઝડપથી તેમની પાસે આવી રહ્યું હતું.

એ પ્રમાણે સ્વાનુભવથી ચૈતન્યની મસ્તીમાં ઝૂલતાં ઝૂલતાં, ભગભગ એક વર્ષના વિહાર બાદ પ્રભુ ધર્મમુનિરાજ રત્નપુરીમાં તે જ દીક્ષાવનમાં પુનઃ પધાર્યા ને ધ્યાનયોગમાં સ્થિર થયા; તેમના શુદ્ધોપયોગની ધારા એકદમ વૃદ્ધિગત થવા લાગી. તેમણે અપૂર્વ શુક્લધ્યાન વડે ક્ષપકક્ષેણીમાં પ્રવેશ કર્યો ને અત્યંત ઝડપથી ચોથા કલ્યાણકના હેતુભૂત એવું પંચમજ્ઞાન પ્રગટ કરીને તીર્થકર પરમાત્મા થયા. 'પોષ સુદ પૂર્ણિમા'એ ઈન્દ્રોએ પ્રભુના કેવળજ્ઞાન કલ્યાણકનો ભવ્ય મહોત્સવ ઊજવ્યો. પ્રભુના કેવળજ્ઞાનથી પ્રભાવિત થઈને જડ-આકાશ પણ પ્રસન્નતાથી વાજાં વગાડવા લાગ્યું ને સર્વત્ર નિર્મલ થઈ ગયું, તો પછી ચેતનવંતા જીવોનું ચિત્ત પ્રસન્ન અને નિર્મલ થઈ જાય તેમાં શું આશ્ચર્ય !!

રત્નપુરીના ભાગ્યવાન જીવોએ પોતાની નગરીમાં તીર્થકર પ્રભુના ચાર કલ્યાણક નજરે જોયા. તેમાંય જન્મકલ્યાણક કરતાંય કેવળજ્ઞાન-કલ્યાણકની વિશેષતા હતી, કેમકે જન્મકલ્યાણક વખતે મેરુ ઉપર રત્નપુરીના પ્રજાજનો જઈ શક્યા ન હતા, ત્યારે આ કેવળકલ્યાણક વખતે તો ધર્મનાથ ભગવાનની ધર્મસભામાં દેવોની સાથે મનુષ્યો તેમજ તિર્યચો પણ આવ્યા ને પ્રભુની વાણી સાંભળીને ધર્મ પામ્યા. પહેલાં મુનિદશા વખતે મૌનવ્રત હતું, હવે કેવળજ્ઞાન થતાં ભગવાને તે મૌનનો ભંગ કર્યો; તેમની દિવ્યવાણી છૂટવા લાગી. જો કે વાણી નીકળવા છતાં ભગવાન તો મૌન જ હતા કેમકે એક તો તેમને વચનસંબંધી કોઈ વિકલ્પ ન હતો, અને બીજું તેમને સર્વાંગેથી ધ્વનિ ઊઠતો હતો એટલે મોઢું ખોલતા ન હતા; આ રીતે એકસાથે ૭૦૦ ભાષા બોલવા છતાં પ્રભુ મૌન હતા...ખરેખર, આ એક આશ્ચર્યની વાત છે. આવી આશ્ચર્યકારી અતિશય હે ભગવાન તીર્થકરદેવ ! આપના સિવાય બીજા કોઈને હોતો નથી. એક સમયમાં ઉત્પાદ-વ્યય-ધ્રુવરૂપ વસ્તુસ્વભાવનું પ્રકાશક આપનું કેવળજ્ઞાન સર્વ જીવોને આનંદકારી છે. એક જ પ્રદેશમાં ને એક જ સમયમાં એક સાથે વસ્તુનું ઉત્પાદ-વ્યય-ધ્રુવપણું-તેને જાણવાની તાકાત હે સર્વજદેવ ! આપના જ જ્ઞાનમાં છે. તેથી આપે ઉપદેશેલો અનેકાંતમય વસ્તુધર્મ તે જ સત્ય છે. પ્રભુની વીતરાગ વાણી સાંભળીને ઘણાય દેવો-મનુષ્યો તેમ જ તિર્યચો આત્મજ્ઞાન પામ્યા; તેમાંય વ્રત-મહાવ્રત લેવા માટે તો દેવો કરતાંય મનુષ્યો વિશેષ-અધિકારી હતા. તે અધિકારની વિશેષતાથી અરિષ્ટસેન વગેરે ભવ્યાત્માઓ, પ્રભુ પાસે જ પંચમહાવ્રત અંગીકાર કરીને તેમના ગણધર બન્યા ને તત્કાળ તેમને ૧૨ અંગરૂપ શ્રુતકેવળીપણું તેમજ મનઃપર્યયજ્ઞાન અને આકાશગામિત્વ વગેરે અનેક લબ્ધિઓ પ્રગટી. એવા જડ ગણધરો પ્રભુની સભાને શોભાવતા હતા. તે સમવસરણમાં તીર્થકર પ્રભુની સમકક્ષ બીજા સાડાચાર હજાર અરિહંત-કેવળીભગવંતો ત્યાં શ્રીમંડપની ઉપર આકાશમાં બિરાજતા હતા...અદ્ભુત હતું એ દશ્ય !—એ

પરમાત્મસમૂહને જોતાં જ આત્મા શાંતરસમાં ઠરી જતો હતો. તે ઉપરાંત અવધિજ્ઞાની—મનઃ-પર્યાયજ્ઞાની—વાદી—વિક્રિયાલબ્ધિધારી—બારઅંગધારી અને ઉપાધ્યાય, એવી વિશેષતાવાળા હજારો મુનિવરો સહિત કુલ ૬૪૦૦૦ મુનિવરો, ૬૨૪૦૦ અર્જિકાઓ; બે લાખ શ્રાવકો ને ચાર લાખ શ્રાવિકાઓના ધર્મસંઘથી પ્રભુની ધર્મસભા અતિશય શોભતી હતી. અહા, એ તો પ્રભુની નગરીમાં મોક્ષગામી જીવોનો મોટો મેળો હતો.

આ રીતે ધર્મતીર્થકરની સમીપતાથી ચેતનવંતા ભવ્યજીવો તો ધર્મ પામીને આનંદથી ખીલી ઊઠ્યા હતા; તેમજ આકાશ અને પૃથ્વી, હવા અને વૃક્ષો—એ બધાય પણ હર્ષથી રોમાંચિત થઈ ગયા. આકાશમાં વાજાં વાગવા માંડ્યા ને ફૂલ વરસવા લાગ્યા, હવા સુગંધી બની ગઈ; ઝાડ કલ્પવૃક્ષ બનીને ઈચ્છિત પદાર્થ દેવા લાગ્યા, અરે, ત્યાંની વાવડીનું પાણી પણ એવું સ્વચ્છ ને ઊજ્જવળ બની ગયું કે તેમાં માત્ર પોતાનું મોઢું નહિ પણ પૂર્વભવ પણ દેખાવા લાગ્યા. પ્રભુ પાસેનું પાણી પણ આવું પવિત્ર થયું તો પ્રાણીઓનું જ્ઞાન કેવું પવિત્ર થયું હશે!! ત્યાં પૂર્વ-પશ્ચિમ કે ઉત્તર-દક્ષિણ ચારે દિશામાં બેઠેલા જીવોને એમ જ લાગતું હતું, કે અમે પ્રભુની જ સન્મુખ છીએ. ભગવાનનું મુખ ચારે દિશાએથી એક સરખું જ દેખાતું હતું. ચારે દિશામાં પ્રભુનું મુખ હોવા છતાં તેમનો ઉપયોગ કાંઈ ચારે દિશામાં ફરતો ન હતો, તેમનો ઉપયોગ તો પોતાના સ્વરૂપમાં જ લીન હતો. સ્વમાં લીન રહીને જ તેઓ સમસ્ત સ્વ-પરને જાણતા હતા. આવું કેવળજ્ઞાન તે પ્રભુનો સર્વોત્કૃષ્ટ અતિશય હતો. તે ઉપરાંત બીજા પણ અનેક અતિશયો હતા.

ક્ષુધા—તૃષ્ણા ન હતા એટલે આહાર—પાણીનું ગ્રહણ પણ ન હતું. લાખો વર્ષ સુધી આહાર—પાણી વગર તેમનું શરીર પુણ્યાતિશયને લીધે એવું ને એવું તેજસ્વી રહ્યું હતું. આત્મામાંથી જ પ્રગટતા પૂર્ણ આનંદના ખોરાકથી, અને પરમ શાંતિના પાનથી તે પરમાત્મા સંપૂર્ણ તૃપ્ત હતા. તેમને મોહ—રોગ સંપૂર્ણ દૂર થયો હતો તેથી બીજા રોગને પણ કોઈ અવકાશ ન હતો. તેમને બાકી રહેલા ચાર કર્મો તે તો કહેવા માત્ર જ હતા—કાંઈ તે કર્મોનો ઉદય તેમને બંધનું કારણ થતો ન હતો. અપિતુ ભવ્યજીવોને માટે ધર્મપ્રભાવનામાં જ તે હેતુ થતો હતો. ભગવાનને અનંત ચેતનચક્ષુ એકસાથે ખૂલી ગયા, ત્યાં આ બિચારી બે જડ આંખો તો હતાશાથી એવી સ્તબ્ધ થઈ ગઈ કે મટકુંય મારવાની શક્તિ તે ગુમાવી બેઠી. પ્રભુને તો પાપો દૂર થયા, પરંતુ તેમના પ્રભાવે બીજા જીવોનાં પાપો પણ એવા દૂર ભાગ્યા કે તેમની આસપાસ ૨૦૦ યોજનમાં એટલે કે (અઢી હજાર કિલોમીટરમાં) રહેતા કોઈ જીવને રોગ, હિંસા, ચોરી, દુષ્કાળ વગેરે કોઈ ઉપસર્ગ થતો ન હતો; સિંહ ને સસલું, નોળિયો ને સર્પ એકબીજાના મિત્ર થઈને. શાંતિપૂર્વક સાથે રહેતા હતા. રોગીના રોગ દૂર થઈ જતા હતા; ત્યાં કોઈ અપંગ કે દરિદ્ર રહેતું ન હતું.. એકલા બહારના નહિ, અંદરના ચૈતન્યવૈભવને પણ ઘણા જીવો પામતા હતા.

અહો, પ્રભુનો મહિમા કેટલો કહીએ! એ પરમાત્માનો પૂરો મહિમા જાણવા માટે તો તેમના જેવા જ થવું પડે, કેમકે તે જ્ઞાનગોચર છે, વચનગોચર નથી. અહા, ઈન્દ્ર જેની સેવા કરવા આવે અને ઈન્દ્રલોકની સામગ્રી લાવીને ભક્તિથી જેમની પૂજા કરે તે પરમાત્માના મહિમાની શા વાત!! આ ઉપરથી: એમ સાબિત થતું હતું કે : જે જીવ ઈન્દ્રપદની વિભૂતિનોય અનાદર કરી શકે તે જ પોતાના ચિત્તમાં જિનદેવની ઉપાસના કરી શકે. ઈન્દ્રવૈભવનીયે અભિલાષા છોડીને જિનપદની ભાવનામાં જે પોતાનું ચિત્ત જોડે છે તે જ મોહને જીતીને મોક્ષને પામે છે. અહા, એક ક્ષણભર પણ પ્રભુનું દર્શન ભવ્ય જીવને માટે મનોહર મંગળ મહોત્સવ છે; પ્રભુની સર્વજ્ઞતા દેખતાં જ

પરમાત્મભાવના જાગી ઊઠે છે, એટલે મિથ્યાત્વપાપો દૂર ભાગે છે ને અપૂર્વ સમ્યક્ત્વ થાય છે; સર્વ પ્રકારે મંગલ થાય છે. પ્રભુના સમવસરણમાં જો કે દશવિધ કલ્પવૃક્ષ છે—જે ઈચ્છિત પદાર્થ આપે છે પરંતુ તે કાંઈ ધર્મ નથી આપતા. ધર્મરૂપ રત્નત્રય દેનારા કલ્પવૃક્ષ તો ધર્મ જિનેન્દ્ર છે. એ ચેતન કલ્પવૃક્ષને છોડીને અચેતન—પદાર્થ દેનારા કલ્પવૃક્ષ પાસે ભીક્ષા માંગવા કોઈ મુમુક્ષુ રોકાતા ન હતા. ‘અરે મોક્ષક્રમ દેનારા મહાન કલ્પવૃક્ષ-જિનેદેવ અહીં સાક્ષાત્ બિરાજે છે ને હું અહીં મારી શાખા ફેલાવીને તેમની સામે ઊભું છું!’ એમ તે કલ્પવૃક્ષને લજજા પણ નહોતી આવતી...ખરું જ છે—અચેતનને શરમ શી? અથવા એમ માનો કે, અમૃતપાન—અમૃતક્રમ વગેરે દ્વારા જિનેદેવના ભક્તોનું સ્વાગત કરવા માટે, દેવો જ તે કલ્પવૃક્ષનું રૂપ લઈને ત્યાં ઊભા હતા, ને એ રીતે જિનેદેવનું દાસાનુદાસપણું પ્રસિદ્ધ કરતા હતા.

દેવોનાં દુર્દુભી વાજાં અતિ મધુર અવાજે જગતસમક્ષ/જિનેન્દ્રમહિમા પ્રસિદ્ધ કરતા હતા કે અરે જીવો, દેખો...દેખો! ક્યાં સમવસરણની આ દિવ્ય-આશ્ચર્યકારી વિભૂતિ! અને ક્યાં આ જિનપરમાત્માની નિસ્પૃહતા!! જગતમાં ક્યાં છે આવું જ્ઞાન ને ક્યાં છે આવી વીતરાગતા! તમે વીતરાગી શાંતિનો માર્ગ જાણવા ચાહતા હો તો અહીં આવો ને આ સર્વજ્ઞવીતરાગ પરમાત્માને સેવો! અને પછી, સમવસરણમાં આવીને મુમુક્ષુ જીવો જ્યાં એ ધર્મનાથ જિનેન્દ્રની પરમ શાંત મુદ્રા દેખતાં ત્યાં મુગ્ધ બનતા; તથા દિવ્યવાણીમાં સાંભળતાં કે—અહો જીવો! આત્માના પરમાત્મપણાનો આવો (અમારા જેવો જ) વૈભવ તમારામાં છે...તમે તેને દેખો...એ સાંભળતાં જ મુમુક્ષુજીવોની દષ્ટિ અંતર્મુખ થઈ જતી; ને પોતાના પરમ નિધાનને દેખીને તેઓ કલ્પનાતીત તૃપ્તિ-શાંતિ ને આનંદ અનુભવતા. પછી તે જીવો ઉલ્લાસથી કહેતા : અહો! ધર્મ જિનેન્દ્ર! અમને તમારા શાસનનો રંગ લાગ્યો છે, તેમાં હવે કદી ભંગ પડવા નહિ દઈએ.... પ્રભો! આપે બતાવેલા ધર્મ સિવાય બીજા કોઈ ધર્મને મારા મન-મંદિરમાં સ્થાન નહિ આપીએ. આપના માર્ગને સ્વાનુભવથી ગ્રહણ કર્યો, હવે અમારે ભવભ્રમણ હોઈ શકે નહિ; અમારે હવે મોક્ષની સાધના શરૂ થઈ ગઈ.... ને અમે તમારા કૂળના થયા; તમારી જેમ અલ્પકાળમાં અમે પણ પરમાત્મા થશું ને મોક્ષમાં જશું.

પરમાત્મપણાનો વૈભવ દેખાડનારી એ દિવ્યધ્વનિ ખરેખર અદ્ભુત આશ્ચર્યકારી હતી. અને પ્રભુની પાસે એક અચંબો તો જીઓ! તેમનું સમવસરણ જમીનથી ૨૦૦૦૦ (વીસ હજાર) પગથિયા ઊંચું, અને તે સમવસરણની અંદર મોટા માનસ્તંભ-મંદિરો-વાવડી-કલ્પવૃક્ષ-પર્વતોની રચના, તથા બારસભામાં લાખો-કરોડો દેવો-મનુષ્યો-તિર્યંચો બેસે, છતાં તે સમવસરણને નીચે જમીનનો આધાર નથી, કે થાંભલા વગેરે બીજા કોઈનો ટેકો નથી; આખું સમવસરણ જમીનને અડધા વગરનું નીરાલંબી છે અને એ સમવસરણની અંદર અદ્ભુત દેવી ગંધકૂટી છે, પરંતુ ભગવાન તીર્થંકર તો તેને પણ અડધા વગર નીરાલંબીપણે બિરાજે છે. અદ્ભુત...ખરેખર અદ્ભુત!! સ્વયંભૂ સર્વજ્ઞ થયેલા આત્માએ પોતાના જ્ઞાન-સુખ-માટે રાગનું કે ઈન્દ્રિયનું આલંબન છોડી દીધું ને નીરાલંબી થઈ ગયા, ત્યાં તેનો દેહ પણ નીરાલંબી થઈને આકાશમાં રહ્યો! વાહ રે પ્રભો! પરાલંબન વગરનો તમારો સ્વાશ્રિત માર્ગ!! તે ખરેખર પરમ પ્રશંસનીય છે.

આ રીતે, નીરાલંબી સમવસરણમાં બિરાજમાન તે નીરાલંબી ધર્મનાથ ભગવાને, જેમાં શુભરાગનું આલંબન નથી એવા પરમ નીરાલંબી રત્નત્રયરૂપ મોક્ષમાર્ગનો ઉપદેશ આપ્યો : હે જીવો! તમારા આત્માનો મોક્ષમાર્ગ તમારા આત્માના જ આશ્રયે છે; માટે આત્મામાંથી જ મોક્ષમાર્ગ પ્રગટ કરો.

પરદ્રવ્યનું આલંબન કરવા ન જાઓ, ઉપયોગને પરદ્રવ્યોમાં ન ભમાવો. ઉપયોગને પોતાના આત્મસ્વરૂપમાં જ એકાગ્ર કરીને સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રરૂપે પરિણમો.

ચારિત્ર-દર્શન-જ્ઞાનમાં તું જોડ રે નિજ આત્મને;

ચારિત્ર-દર્શન-જ્ઞાનને બસ! મોક્ષમાર્ગ જિનો કહે.

-તું સ્થાપ નિજને મોક્ષપંથે, ધ્યા-અનુભવ તેહને;

તેમાં જ નિત્ય વિહાર કર, નહિ વિહર પરદ્રવ્યો વિષે.

જિનોપદેશ ઝીલીને ઘણાય જીવો સ્વાશ્રયે રત્નત્રયધર્મરૂપે પરિણમ્યા ને પોતાના આત્માને મોક્ષમાર્ગમાં જોડ્યો. આ રીતે લાખો વર્ષ સુધી ભગવાન ધર્મનાથે ધર્મચક્રપ્રવર્તન કર્યું, તેઓ ધર્મસામ્રાજ્યના નાયક હતા. તેઓ પૃથ્વી પર પગ મૂકતા ન હતા, ગગનમાં જ (૫૦૦૦૦ ફૂટ ઊંચે) વિહાર કરતા હતા. સમવસરણમાં એટલે ઊંચે પહોંચવા માટે દેવનિર્મિત વીસહજાર પગથિયાં હતા, અને ભવ્ય જીવો અંતર્મુહૂર્તમાં જ થાક વગર તે ચડી જતા હતા.—અરે, પ્રભુના ધ્યાનવડે મોક્ષ પણ બે ઘડીમાં સાધી શકાય છે તો વીસહજાર પગથિયાંની શી ગણતરી!! ભગવાનના સમવસરણમાં દાખલ થતાં જ ‘માનસ્તંભ’ની દિવ્યતા દેખીને, એ આશ્ચર્યકારી જિનવૈભવ પાસે ભવ્યજીવોનું હૃદય નમ્રીભૂત થઈ જતું હતું ને અંતરમાં જિનમહિમા જાગીને તેને જિનદેવની તથા જૈનધર્મની પ્રતીત થઈ જતી હતી. ભગવાને દિવ્યધ્વનિમાં જે મોક્ષમાર્ગનો ઉપદેશ આપ્યો તે મોક્ષમાર્ગરૂપ ધર્મની મુખ્ય ઉપાસના નિર્ગ્રંથ મુનિવરોને હોય છે, ને તેના એક ભાગની ઉપાસના શ્રાવક-ગૃહસ્થને હોય છે. તે મુનિધર્મ કે શ્રાવકધર્મ બંનેમાં સમ્યગ્દર્શન તો મૂળભૂત હોય જ છે. જીવ-અજીવાદિ નવ તત્ત્વોના સ્વરૂપનું જ્ઞાન અને તેમાં શુદ્ધદ્રવ્ય-પર્યાયરૂપ જીવતત્ત્વની અનુભૂતિરૂપ શ્રદ્ધાન, તે સમ્યગ્જ્ઞાન અને સમ્યગ્દર્શન છે.

ભગવાન ધર્મનાથે, સમ્યગ્દર્શન જેનું મૂળ છે એવા ચારિત્રધર્મનો ઉપદેશ આપ્યો. સમ્યગ્દર્શનની પાત્રતાવાળા જીવને તેની ભૂમિકારૂપે દેવ-ગુરુ-ધર્મની શ્રદ્ધા હોય છે તેમ જ માંસ-ઈંડા-મધ-મદિરા વગેરે મહાપાપકારી અભક્ષનો ત્યાગ હોય છે. જેમાં માંસભક્ષણ-મદિરાપાન કે વેશ્યાસેવન-બળાત્કાર-ચોરી-ખૂન વગેરે મહાપાપનાં દશ્યો દ્વારા તે પાપની પુષ્ટિ અથવા અનુમોદના થતી હોય એવા દશ્યો (કિલ્મ-સિનેમા-ટી.વી.) મુમુક્ષુ ધર્મીજીવ જીએ નહિ; ત્રસહિંસાના કારણરૂપ રાત્રિભોજન કરે નહિ, અણગળ પાણી પીએ નહિ. ધર્મીશ્રાવકનાં પરિણામ સંસારથી ને વિષય-ભોગોથી વિરક્ત હોય છે, પરિણામની શુદ્ધિપૂર્વક તે ‘સામાયિક’-ભાવના વડે વીતરાગતાનો અભ્યાસ કરે છે; તેના વડે ઊંડા સંસારસમુદ્રને માત્ર ઘૂંટણભર પાણી જેટલો કરી નાંખે છે. પછી મોક્ષમાર્ગને પૂર્ણ કરવા તે ઘરપરિવાર ધન-વસ્ત્રાદિ સમસ્ત પરિગ્રહોને તેમજ કષાયોને છોડીને શુદ્ધોપયોગપૂર્વક મુનિ થાય છે; રત્નત્રયવંત મુનિદશા તો ત્રિલોકપૂજ્ય પરમેષ્ઠીપદ છે. આ શુદ્ધોપયોગીમુનિમાં ને સિદ્ધભગવંતમાં શું કાંઈ ફેર છે?—નહીં, બંને પરમાત્મસુખમાં જ લીન છે.

તીર્થંકર ધર્મનાથપ્રભુનો ધર્મોપદેશ સાંભળીને કેટલાય જીવો તત્કાળ સંસારથી વિરક્ત થઈને મુનિ થયા, કેટલાય જીવો સમ્યક્ત્વસહિત વ્રત ધારણ કરીને શ્રાવક થયા; અરે, સિંહ, સસલાં, બળદ, વાંદરા, સર્પ, હાથી વગેરે કેટલાય તિર્યંચજીવો પણ આત્મજ્ઞાન સહિત વ્રત ધારણ કરીને શ્રાવક થયા ઈન્દ્રાદિદેવો જે દશા (પંચમ ગુણસ્થાન) પ્રગટ કરી ન શક્યા તે દશા એ તિર્યંચ જીવોએ પ્રગટ કરી.

પ્રભુએ ભારતમાં વિહાર કર્યો. ગુજરાતમાં ને સૌરાષ્ટ્રમાં, બિહારમાં ને બંગલામાં, હિમાલય પ્રદેશમાં ને નેપાલમાં, શ્રીલંકામાં ને બ્રહ્મદેશમાં, નર્મદાકિનારે વિંધ્યપ્રદેશમાં ને રાજસ્થાનમાં, મહારાષ્ટ્રમાં ને કણ્ઠાટકમાં—સર્વત્ર ધર્મ વિહાર કરતાં એ ગગનવિહારી પ્રભુને કોઈ નદી કે પર્વતો વચ્ચે નડતા ન હતા. તેમના વિહાર વખતે આગળ—આગળ એક હજાર દિવ્ય આરાથી ચમકતું દૈવી ધર્મચક્ર ચાલતું હતું; જે કુચકને જીતીને એમ પ્રસિદ્ધ કરતું હતું કે જગતમાં ધર્મના રાજા આ ધર્મનાથ તીર્થકર જ છે, તેમની ધર્મઆજ્ઞાને કોઈ લોપી શકે નહિ. મોક્ષને અર્થે મુમુક્ષુજીવો આ ધર્મપ્રભુના શાસનને સેવો ને નિર્ભયપણે મોક્ષને સાધો.

કેવળજ્ઞાન પામ્યા પછી ભગવાન ધર્મનાથ અઢી લાખ વર્ષો સુધી તીર્થકરપણે વિચર્યા. અંતે શાશ્વત મોક્ષભૂમિ એવા સમ્મોદાયલ પધાર્યા ને એક માસ સુધી ત્યાં સ્થિર રહ્યા. જો કે પ્રભુનો ઉપયોગ તો સ્થિર હતો જ, હવે તેમના યોગો પણ કંપન છોડીને સ્થિર થવા લાગ્યા. ચૈત્ર સુદ ચોથ આવી; પ્રભુને હવે માત્ર બે ઘડી સંસારબાકી રહ્યો હતો...બસ ! મોક્ષની તૈયારી થઈ. પ્રભુનું આયુ તો એક મુહૂર્તનું જ બાકી હતું, પણ બીજા ત્રણ અઘાતિ કર્મો લાંબી સ્થિતિના હતા, તેથી પ્રભુએ આત્મપ્રદેશોના લોકવ્યાપી વિસ્તાર વડે તે કર્મોની સ્થિતિને તોડી નાંખીને બરાબર આયુ જેટલી જ કરી નાંખી. ક્ષણમાત્રમાં આંયુસહિત ચારે અઘાતિકર્મોએ પોતાનું કર્મપણું છોડી દીધું ને નિષ્કર્મદેશને પામ્યા. એ જ વખતે પ્રભુ ધર્મનાથનો આત્મા, 'ધર્મનાથ કે તીર્થકર' એવા નામને પણ છોડીને, સર્વ વિભાવ રહિત પરમ શુદ્ધ સિદ્ધપદરૂપે પરિણમ્યો; તે સિદ્ધપ્રભુ અનંતસિદ્ધો સદાકાળ જ્યાં બિરાજે છે એવી પરમ આનંદમય સિદ્ધભૂમિમાં જઈને બિરાજમાન થયા. તે સિદ્ધ ભગવંતને નમસ્કાર હો.

ધર્મનાથ જિનરાજકા કૂટ સુદત્તવર જેહ;

મન-વચ-તન કર પૂજહું શિખર સમ્મેદ યજેહ.

પ્રભુ ધર્મનાથ મોક્ષ પામતાં ઈન્દ્રાદિ દેવોએ તેમ જ સુધર્મ વગેરે રાજા-મહારાજાઓએ તે મુક્ત આત્માની સ્તુતિ કરીને મોક્ષનો મહોત્સવ ઉજવ્યો.

શ્રમણો—જિનો—તીર્થકરો એ રીત સેવી માર્ગને,

સિદ્ધિ વર્યા, નમુ તેમને; નિર્વાણના તે માર્ગને.

અહો...જયવંત વર્તો વીતરાગભાવરૂપ તે મોક્ષમાર્ગ...કે જેના પ્રસાદથી ભવ્ય જીવો સિદ્ધિને પામ્યા....પામે છે...ને પામશે. નમસ્કાર હો તે ભગવંત ધર્મ જિનેશ્વરને...કે જેમણે ઉત્તમક્ષમાદિ દશધર્મના વીતરાગી—રથને મોક્ષમાર્ગમાં ચલાવીને ભવ્ય જીવોને શાશ્વત આનંદપુરીમાં પહોંચાડ્યા.

[ઈતિ શ્રી ધર્મ જિનેશ્વર પંદરમા તીર્થકરનું મંગલ પુરાણ પૂર્ણ થયું.]